

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В.о.завідувача кафедри
Кожина Алла Василівна

“ ” 2024р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Менеджмент в органах публічного управління»

Тема: «АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ
ФОРМ ПАРТИЦИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ»

Виконавець: студент групи М-281-23-1-МУ **Бойко В'ячеслав Сергійович**

Керівник: к.ю.н., професор **Сидорчук Леонід Андрійович**

Нормоконтролер: _____ **Сидорчук Л. А.**

Київ 2024

ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Кафедра публічного управління та адміністрування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

В.о. завідувача кафедри

_____ Алла КОЖИНА

«_____» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи (проєкту)

Бойко В'ячеслава Сергійовича

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту): «АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ» затверджена наказом ректора від 15.10.2024 року № 2241/ст.

2. Термін виконання роботи (проєкту): з 15.10.2024 р. по 25.11.2024 р.

3. Вихідні дані по роботі (проєкту):

- Теоретичні засади партисипативної демократії та її роль в місцевому самоврядуванні.

- Аналіз європейського досвіду реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні.

- Адаптація європейського досвіду до українських реалій та перспективи розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні в Україні.

4. Зміст пояснювальної записки: Оцінка європейського досвіду реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні. Проведено

детальний аналіз теоретичних основ, механізмів залучення громадян до ухвалення рішень та умов їх адаптації до українських реалій. Розроблено практичні рекомендації для вдосконалення механізмів громадської участі, що сприятиме підвищенню прозорості та ефективності місцевого самоврядування в Україні.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:
1 рисунок.

6. Календарний план-графік:

№ з/п	Графік виконання роботи	Строк виконання	Фактичне виконання
1.	Розроблення детального плану роботи	17.10.2024	17.10.2024
2.	Підготовка Розділу 1	27.10.2024	27.10.2024
3.	Підготовка Розділу 2	10.11.2024	10.11.2024
4.	Підготовка Розділу 3	18.11.2024	18.11.2024
5.	Підготовка Вступу, Висновків та Анотації	24.11.2024	24.11.2024
6.	Надання завершеної роботи науковому керівнику для перевірки	25.11.2024	25.11.2024

7. Дата видачі завдання: «15» жовтня 2024р.

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту): _____ Сидорчук Л. А.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____ Бойко В. С.
(підпис здобувача вищої освіти) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Адаптація європейського досвіду реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні»: 98 с., 1 рис., 72 літературних джерела.

Об'єкт дослідження: процеси реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні в європейських країнах та Україні.

Мета роботи: дослідити європейський досвід реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні та визначення можливостей його адаптації до українських умов з метою підвищення ефективності місцевого самоврядування і залучення громадян до процесу прийняття рішень.

Методи дослідження: аналіз і синтез, порівняльний аналіз, індукція та дедукція, соціологічні методи (опитування, аналіз даних громадської участі), прогностичний метод, метод кейс-стаді.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень та в практичній діяльності фахівців-з публічного управління та адміністрування.

ПАРТИСИПАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД, МЕХАНІЗМИ УЧАСТІ, АДАПТАЦІЯ, МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ, РЕФЕРЕНДУМИ, ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ, БЮДЖЕТ УЧАСТІ, ПРОЗОРИСТЬ УПРАВЛІННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ.....	12
1.1. Поняття партисипативної демократії.....	12
1.2. Форми партисипативної демократії на місцевому рівні.....	21
1.3. Роль партисипативної демократії в місцевому самоврядуванні.....	28
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	34
2.1. Загальна характеристика європейських моделей партисипативної демократії.....	34
2.2. Конкретні приклади успішної реалізації форм партисипативної демократії.....	45
2.3. Умови та фактори, що впливають на успішність впровадження партисипативної демократії в Європі.....	52
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ.....	59
3.1. Аналіз стану партисипативної демократії в Україні.....	59
3.2. Можливості та перспективи адаптації європейського досвіду.....	67
3.3. Бар'єри та виклики на шляху розвитку партисипативної демократії в Україні.....	75
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Партисипативна демократія є однією з ключових тенденцій у розвитку сучасних демократичних суспільств. Цей підхід передбачає безпосередню участь громадян у процесі прийняття рішень, надаючи їм можливість впливати на політичний курс держави та місцеві ініціативи. В умовах, коли Україна перебуває на шляху євроінтеграції та активно реформує систему місцевого самоврядування, адаптація європейського досвіду партисипативної демократії стає надзвичайно актуальною темою.

Сучасний світ стикається зі значними викликами, які вимагають нових підходів до управління. Глобалізація, кліматичні зміни, соціальна нерівність та технологічні трансформації змінюють уявлення про роль держави та громадян у спільному вирішенні проблем. У цьому контексті партисипативна демократія стає одним із найбільш дієвих інструментів, що дозволяє об'єднати зусилля громадян і влади. Європейський досвід демонструє, що активна участь людей у процесах ухвалення рішень сприяє підвищенню ефективності управління, посиленню соціальної згуртованості та зниженню рівня корупції.

Україна, яка сьогодні активно інтегрується до європейського простору, має унікальний шанс перейняти найкращі практики демократії участі. Однак, цей процес потребує врахування національних особливостей, зокрема, на місцевому рівні. Саме місцеве самоврядування є найближчим до громадян рівнем влади, на якому люди безпосередньо відчують наслідки прийнятих рішень. Участь у громадських обговореннях, проведення місцевих референдумів, реалізація бюджетів участі — усе це інструменти, які дозволяють громадам брати активну участь у формуванні політики.

Однією з причин актуальності адаптації європейського досвіду є низький рівень довіри до влади в Україні. Згідно з соціологічними опитуваннями, значна частина населення вважає державні інституції корумпованими та неефективними. У цьому контексті залучення громадян до процесу ухвалення рішень може стати важливим кроком для відновлення довіри. Партисипативна

демократія дає змогу людям відчувати свою значущість у процесах управління, що сприяє формуванню активного громадянського суспільства.

Крім того, реформа децентралізації в Україні створює нові можливості для розвитку місцевого самоврядування. Передача повноважень і ресурсів на місцевий рівень відкриває перспективи для запровадження європейських практик. Місцеві громади, отримавши більше автономії, можуть експериментувати з різними формами залучення громадян, такими як створення громадських рад, консультації з місцевими жителями, онлайн-платформи для голосування та участь у розподілі бюджетів. Ці інструменти вже успішно працюють у багатьох країнах Європи, таких як Польща, Німеччина чи Швейцарія.

Одним із ключових аспектів адаптації є гнучкість підходів. Європейський досвід показує, що кожна громада має свої унікальні потреби, і тому універсальні моделі участі не завжди працюють. Наприклад, у сільських громадах можуть бути ефективними збори жителів і консультації, тоді як у великих містах доцільно використовувати цифрові платформи та петиції. Адаптація європейських практик передбачає їхнє врахування й підлаштування під специфіку кожної громади.

Ще однією перевагою місцевого рівня є швидкість реагування на виклики. На відміну від національного уряду, який часто стикається зі складними бюрократичними процедурами, місцеві громади можуть оперативно приймати рішення. Це особливо важливо у контексті вирішення локальних проблем, таких як благоустрій, транспорт, утилізація відходів чи модернізація інфраструктури. Швидкість і ефективність прийняття рішень підвищують довіру громадян до влади та стимулюють їхню активність.

Важливо зазначити, що процес адаптації європейського досвіду потребує не лише зміни законодавства, але й підвищення рівня громадянської освіти. Люди мають розуміти свої права, обов'язки та можливості впливу на владу. Для цього необхідно впроваджувати освітні програми, спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, роботи в команді та ефективної комунікації.

Крім того, важливо забезпечити доступність інформації про місцеві ініціативи, використовуючи сучасні технології та засоби комунікації.

Партисипативна демократія також є інструментом для розвитку соціальної згуртованості. Участь у спільних проектах дозволяє людям відчутися частиною громади, сприяє формуванню взаємної довіри та підтримки. Це особливо актуально для України, яка стикається з викликами постконфліктного відновлення та необхідністю інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, адаптація європейського досвіду партисипативної демократії на місцевому рівні є стратегічно важливим завданням для України. Це сприятиме не лише підвищенню ефективності управління, але й розвитку активного громадянського суспільства. Місцевий рівень є ідеальним майданчиком для впровадження нових практик, експериментів та пошуку найкращих рішень. Успішна реалізація цього процесу залежить від взаємодії влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, які можуть надати методологічну та фінансову підтримку. У довгостроковій перспективі це стане важливим кроком до зміцнення демократії, підвищення якості життя та інтеграції України до європейської спільноти.

Мета роботи – дослідити європейський досвід реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні та визначити можливості його адаптації в умовах українського суспільства для підвищення ефективності місцевого самоврядування і залучення громадян до ухвалення рішень.

Для досягнення мети було сформовано наступні **завдання**:

- Проаналізувати сутність та ключові форми партисипативної демократії.
- Дослідити європейський досвід реалізації механізмів партисипативної демократії на місцевому рівні.
- Визначити основні переваги та виклики застосування партисипативних практик в європейських країнах.
- Оцінити поточний стан розвитку партисипативної демократії в Україні.

- Запропонувати шляхи адаптації європейського досвіду до українських умов із урахуванням специфіки місцевого самоврядування та громадянського суспільства.
- Розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів участі громадян у процесах прийняття рішень на місцевому рівні в Україні.

Об'єкт дослідження: процеси реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні в європейських країнах та Україні.

Предмет дослідження: адаптація європейського досвіду реалізації форм партисипативної демократії на місцевому рівні.

Методи дослідження:

1. Аналіз і синтез – для вивчення теоретичних основ партисипативної демократії та узагальнення європейського досвіду її реалізації.
2. Порівняльний аналіз – для зіставлення підходів до впровадження партисипативної демократії в різних європейських країнах та Україні.
3. Індукція та дедукція – для формулювання висновків про можливість адаптації європейського досвіду до українських реалій.
4. Соціологічні методи (опитування, аналіз даних громадської участі) – для оцінки стану та рівня участі громадян у процесах місцевого самоврядування в Україні.
5. Прогностичний метод – для розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізмів партисипативної демократії в Україні.
6. Метод кейс-стаді – для аналізу конкретних прикладів реалізації партисипативної демократії в європейських країнах.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі європейського досвіду реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні та його адаптації до українських умов. Вперше систематизовано механізми та інструменти, що застосовуються в європейських країнах для залучення громадян до ухвалення рішень у місцевому самоврядуванні.

Досліджено підходи до оцінки ефективності партисипативних практик у контексті їх впливу на підвищення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування. Визначено ключові чинники, які сприяють успішній імплементації цих практик, та бар'єри, що можуть виникати в процесі їх впровадження в Україні.

У роботі також розроблено рекомендації щодо адаптації європейського досвіду з урахуванням української специфіки. Зокрема, обґрунтовано необхідність розширення правової бази для запровадження механізмів партисипації, підвищення рівня обізнаності громадян про можливості участі у місцевому самоврядуванні, а також посилення інституційної спроможності органів влади на місцевому рівні.

Отримані результати можуть стати основою для подальших досліджень у сфері розвитку демократії, а також бути використаними для вдосконалення державної політики у галузі місцевого самоврядування.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення механізмів партисипативної демократії в Україні, сприяючи активнішому залученню громадян до процесів прийняття рішень на місцевому рівні. Запропоновані рекомендації можуть стати основою для розробки стратегій та програм розвитку місцевого самоврядування, орієнтованих на зміцнення співпраці між владою та громадою.

Розроблені підходи до адаптації європейського досвіду можуть бути впроваджені у практику діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема через впровадження нових інструментів громадської участі, таких як громадські бюджети, громадські слухання чи консультації. Це сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності місцевої влади.

Матеріали дослідження можуть бути корисними для освітніх та просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав і можливостей у місцевому самоврядуванні. Вони також можуть використовуватися в навчальних програмах для підготовки спеціалістів у галузі державного управління, права та соціології.

Практичні рекомендації дослідження можуть слугувати основою для підготовки нормативно-правових актів, що сприятимуть розвитку партисипативної демократії, а також для підвищення ефективності вже існуючих правових механізмів громадської участі.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

1.1. Сутність та поняття партисипативної демократії

Демократія, як політична ідея та практика, привертала увагу багатьох науковців протягом історії. Від її зародження до сучасних концепцій, теорії демократії еволюціонували, пропонуючи різноманітні підходи до розуміння того, що саме є основою демократичної політичної системи. Одним з найбільш актуальних напрямів у вивченні демократії на сьогодні є партисипативна демократія, яка здобула популярність завдяки своїй здатності впливати на розвиток політичних процесів через активну участь громадян у прийнятті рішень.

Партисипативна демократія, або демократія участі, за словами В.В. Савенка, «передбачає можливість кожного громадянина активно впливати на політичні процеси, сприяючи таким чином реалізації інтересів суспільства» [1]. Відзначається, що вона відрізняється від традиційних форм демократії, таких як ліберальна або елітарна, тим, що головну увагу приділяє залученню громадян до вирішення важливих політичних питань. Зокрема, ідеї цієї теорії постають як відповідь на обмежену роль громадян у репрезентативних демократіях, де рішення часто приймаються політичними елітами без прямої участі широких верств населення.

Розгляд партисипативної демократії неможливий без вивчення її еволюції в контексті розвитку демократії загалом. Ідея демократії бере свій початок із античності, зокрема в працях Аристотеля, який визначав демократію як «владу незаможних». Протягом століть у філософії та політичній науці формувались різні уявлення про демократію, від її класичних трактувань до сучасних інтерпретацій, які вказують на те, що демократична система забезпечує більшу участь населення в управлінні державою, а отже, і реалізацію інтересів суспільства.

Одним із ключових етапів розвитку демократії стало формування ліберальної демократії в Європі в XVII-XVIII століттях. Зокрема, революції в Англії та Франції стали важливими моментами у боротьбі за права людини та політичні свободи, що стали основою для ліберальних демократичних систем, де визнано право громадян на свободу слова, зібрань і асоціацій. Ці ідеї було закріплено у Конституціях нових демократичних держав XIX століття, що відкрили шлях до формування «права на участь» у політичних процесах.

У XX столітті, після Другої світової війни, соціальна нерівність почала згладжуватися, що відкрило нові можливості для активної політичної участі середніх класів. Зростання соціальної рівності призвело до більших можливостей для участі громадян у політиці, що, своєю чергою, сприяло розвитку плюралізму в демократичних країнах. У цей час починає отримувати популярність ідея партисипативної демократії, яка ставить на перше місце саме залучення громадян до управління державою.

Партисипативна демократія передбачає глибоке залучення громадян до процесу прийняття рішень на всіх рівнях політичної діяльності. Перші теоретичні спроби сформулювати цю ідею були зроблені в середині XX століття, коли рухи за громадянські права та студентські протести почали вимагати більшої участі населення у вирішенні питань, що впливають на їхнє життя. В.В. Савенко зазначає, що «партисипативна демократія пропонує новий підхід до політичного управління, де громадяни не просто обирають представників, але й активно долучаються до процесу ухвалення рішень» [1].

Друге значуще визнання партисипативної демократії відбулося у 1960-1970-х роках, під час масових протестів в США та Західній Європі, коли на перший план вийшли вимоги більшої політичної участі для широких верств населення. Одним із важливих ідейних провідників цього руху був американський соціолог Амітай Етціоні, який вважав, що демократія не може бути зведена до представницької форми. В.В. Савенко підкреслює, що «партисипативна демократія не є самоціллю, а є необхідною умовою для

повноцінного функціонування демократичного суспільства, яке потребує активної участі громадян на всіх етапах політичного процесу» [1].

На думку К. Пейтмена, одного з головних теоретиків цієї концепції, «для існування демократичного правління необхідне «участницьке» суспільство, де громадяни не тільки мають можливість брати участь у виборах, але й є активними учасниками в управлінні державою» [2]. В.В. Савенко згоден з цим підходом, вказуючи на важливість розвитку таких механізмів, як референдуми, місцеві збори, громадські ініціативи, які дозволяють громадянам безпосередньо брати участь у процесі ухвалення політичних рішень.

Важливою особливістю партисипативної демократії є її здатність включати у політичний процес не лише активних політиків, але й звичайних громадян. Основна мета партисипативної демократії – створення політичної системи, в якій кожен громадянин має можливість реалізувати свої права через активну участь у політичному житті. Це дозволяє сформувати більш прозорі та легітимні політичні рішення, які відображають інтереси всіх верств суспільства.

Використання новітніх технологій, таких як інформаційно-комунікаційні платформи та блокчейн, дозволяє значно розширити можливості для участі громадян у політиці. Електронна демократія, зокрема, створює умови для онлайн-обговорень і голосувань, що робить процес прийняття рішень більш доступним і відкритим. Ці інструменти можуть стати основою для нового етапу в розвитку демократії, де кожен громадянин матиме реальну можливість брати участь у політичному житті безпосередньо.

Таким чином, партисипативна демократія, через розвиток технологій та зміцнення громадської участі, має великий потенціал для створення більш справедливого і прозорого суспільства, де рішення приймаються на основі колективної волі, а не лише інтересів окремих груп.

За словами Л.О. Нікітенко, «демократія», «вибори» та «політичне представництво» є складовими одного концептуального ряду, в якому демократія виступає як кінцева мета соціально-політичного розвитку, а виборчі та представницькі інститути функціонують під контролем еліт. Проте

історичний процес розвитку демократії показує, що її межі не можна зводити лише до цих аспектів, оскільки раніше демократія розглядалася як процес включення бідних верств у політичне життя. У цьому контексті партисипативна демократія є важливим етапом змін, що передбачає ротацію керівників, перегляд соціальних ієрархій і нове розуміння свободи, що базується на пріоритеті прав людини над інтересами держави. Сьогодні партисипативна демократія займає важливе місце серед демократичних теорій і активно застосовується в багатьох країнах. Її ключова ідея — це здатність громадян реалізовувати самоуправління, хоча ця концепція ще не впроваджена в повному обсязі. Для цього необхідно забезпечити всезагальне та ефективне залучення громадян до процесу прийняття рішень через підвищення їх обізнаності та освіти, скорочення економічної нерівності й надання реальних можливостей впливати на політичний процес, зокрема через інформаційно-комунікаційні та блокчейн технології. Водночас важливо зберегти автономію особистості та добровільність участі громадян у цих процесах» [3, с. 349].

Сучасне розуміння партисипативної демократії формується на основі еволюції наукових концепцій стосовно активної участі громадян у прийнятті рішень з важливих для них питань. Зміна парадигми від розуміння демократії як виключно державного явища до розрізнення державного та громадського секторів, а також прийняття нормативного підходу, який передбачає активну участь громадян у демократичних процесах, сприяла трансформації поглядів дослідників щодо різних її форм, зокрема партисипативної демократії.

Термін «демократія» має свої витоки в грецькому слові *δημοκρατία/dēmokratia*, що складається з *δῆμος/dēmos* (народ) та *Κράτος/kratos* (влада) [4]. В свою чергу, «партисипація» походить від латинських слів «pars, partis» (частина, участь) і «capere» (брати участь). Це поняття означає сам акт участі в якійсь діяльності чи події. Альтернативними термінами для партисипативної демократії є «демократія участі», «демократія співучасті» та «учасницька демократія».

Процес партисипації, що полягає у залученні людей до прийняття рішень, які визначають їхнє життя у таких важливих сферах, як соціальна, культурно-гуманітарна, економічна та екологічна, є одночасно простим і складним явищем. Простота цього процесу полягає в його безпосередньому зв'язку з демократією, що робить партисипацію основним інструментом її побудови. Сучасні прояви партисипативної демократії виявляються через різноманітні елементи, відображені в зовнішніх формах участі громадян у публічних рішеннях, які в свою чергу пов'язані з індивідуальними та колективними особливостями цього процесу. Концепція партисипативної демократії вже багато років є важливим напрямком у теоретичних дослідженнях, будучи предметом численних наукових праць, в яких її розглядають як участь громадян у реалізації публічно-владних функцій як у активній, так і в пасивній формах. Важливим аспектом є також форми взаємодії з виборними органами влади та їх представниками.

О.А. Ганжук підкреслює, що «поява демократії участі є важливим етапом у розвитку нової форми демократії, яка здатна краще задовольняти потреби суспільства та гармонійно доповнювати інші форми демократії, не поглинаючи їх» [5, с. 62]. Згідно з думкою низки зарубіжних дослідників, демократія участі, незважаючи на постійні зміни, зберігає свою актуальність і продовжує розвиватися.

У вітчизняній теорії та практиці публічного управління термін «учасницька демократія» зазвичай розглядається як форма спільної участі, але при цьому висвітлюються різні її аспекти. Як зазначає Л. Нікітенко, «існуюча непевність у трактуванні цього поняття не стосується основних цінностей демократії та демократичної системи загалом, а виявляється скоріше у відображенні критичного ставлення до невідповідності діючих норм і принципів демократії тим вимогам та очікуванням громадян» [6, с. 18].

Більшість дослідників вважають, що основою партисипативної демократії є система взаємодії між громадянами та їхніми виборними представниками. Ця система функціонує паралельно з представницькою демократією та іншими

формами прямої демократії, однак має найближчий зв'язок саме з прямою демократією завдяки активній участі громадян у прийнятті публічно-владних рішень: Я. Бені [7, с. 145]; О. Ганжук [5, с. 64]; І. Корж [8, с. 36]; І. Корж & Л. Бірюк [9, с. 43]; Д. Неофіта [10, с. 17].

Партисипативна демократія, на думку Д. Неофіти, «передбачає безпосередню залученість членів територіальної громади в процесі управління, як на рівні окремої громади, так і на рівні держави. Це включає участь у підготовці, ухваленні та контролі за виконанням управлінських рішень. Демократія участі спрямована на надання громадянам більшої можливості впливати на процеси, що визначають їхнє життя, тим самим доповнюючи представницьку демократію. Водночас вона вимагає змін у демократичних інститутах, зокрема в напрямку більшої прозорості та відкритості, а також поваги до громадської думки» [10, с. 17].

Партисипативна демократія, як зазначають Л.О. Нікітенко та О.С. Грабар, «є частиною прямої демократії, яка охоплює не тільки безпосереднє вирішення питань, а й включає можливість впливу на саму форму прийняття важливих для громади рішень. У цьому контексті участь громадян є не посередньою, а прямою — вони безпосередньо взаємодіють з процесами управління, без необхідності через уповноважених осіб чи органи влади. Такий підхід акцентує на тому, що важливим елементом партисипативної демократії є саме безпосередня залученість громадян до вирішення суспільних питань» [11, с. 129].

Існують також погляди, що розмежовують партисипативну демократію і безпосередню демократію, оскільки перша не передбачає передачу громадянам повноважень, які делегуються обраним представникам. В такому випадку державні органи беруть на себе відповідальність за прийняття рішень, що відображають інтереси громадян, зберігаючи роль арбітра, який, однак, може залучати населення до обговорення питань місцевого значення. Однак, найважливіші питання, зокрема такі, що можуть суттєво вплинути на громаду,

можуть бути винесені на референдум, де остаточне рішення приймають самі громадяни.

Партисипативна демократія вимагає гармонії між участю громадян і відповідальністю представників влади. Вона не лише доповнює представницьку демократію, але й пропонує механізми для більш глибокої інтеграції громадської думки в управлінські процеси, роблячи їх більш відкритими та чутливими до потреб громадян.

З огляду на історичні передумови розвитку теорії демократії участі та її функціональні відмінності від прямої демократії, В.А. Стрільчук вважає «неправильним ототожнювати ці дві форми чи намагатися визначити їхні взаємозв'язки як рівнозначні. Він підкреслює, що немає однозначних меж між різними теоріями демократії, і насправді пряме народовладдя не можна обмежувати лише однією з моделей демократичного устрою. Незважаючи на певні спільні елементи, партисипативна демократія виступає логічним та історично зумовленим доповненням до прямої демократії, вдосконалюючи та збагачуючи її концепцію» [12, с. 265-267].

«Для успішного впровадження партисипативної демократії важливими є кілька факторів. Одним із них є високий рівень політичної культури громадян, що дозволяє їм активно брати участь у прийнятті рішень. Не менш важливими є розвиток громадянського суспільства, оновлення правової бази відповідно до міжнародних норм, а також створення стабільної економічної системи. Урахування процесів глобалізації і зростаюча інтеграція в політичних і соціальних сферах також є необхідними умовами для реалізації цієї моделі демократії» [13, с. 20].

Місцева партисипативна демократія передбачає досягнення консенсусу та сприяє ефективній взаємодії між суб'єктами місцевого самоврядування. Важливими характеристиками цього процесу є: регулювання не лише законодавчими та підзаконними актами, але й через статути; створення можливостей для громадян впливати на вирішення місцевих питань, що безпосередньо впливають на їхнє життя; надання громадянам додаткових

інструментів участі в прийнятті рішень місцевого значення; дотримання обмежень, що визначають функції територіальної громади відповідно до Конституції України [14] та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [15]; активна участь членів громади в управлінських процесах через взаємодію з органами місцевого самоврядування, яка залежить від їх прозорості та відкритості; постійна комунікація органів місцевої влади з громадянами та готовність ділитися не тільки інформацією, а й владними повноваженнями; вибір інструментів та форм взаємодії має базуватися на конкретних цілях і націлений на досягнення найкращих результатів для покращення умов життя мешканців, зокрема через партисипативне бюджетування чи обговорення місцевих нормативних актів.

Інституціоналізація партисипативної демократії на рівні місцевого самоврядування характеризується різноманітністю її форм, деякі з яких закріплені в українському законодавстві, а інші застосовуються на практиці, ґрунтуючись на позитивному досвіді інших країн, втіленому в територіальних громадах. Важливо зазначити, що існують різні наукові підходи до визначення форм, інструментів і механізмів партисипативної демократії. Зокрема, М. Ставнійчук вважає «партисипативну демократію реальним інструментом для реалізації прав громадян, гарантованих Конституцією України, причому різноманітні форми (від місцевих виборів до загальних зборів громадян, місцевих ініціатив, громадських слухань та органів самоорганізації населення) сприяють волевиявленню громадян щодо здійснення суспільних функцій, що мають юридичні наслідки» [12, с. 35]. О. Роговенко визначає «форми партисипативної демократії як способи та методи волевиявлення громадян для реалізації суспільних функцій, що мають правові наслідки, при цьому поділяє їх на безпосередні та опосередковані, залежно від результату правотворчості. До перших він відносить місцеві референдуми, місцеві вибори та органи самоорганізації населення, а до других — загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання та звернення громадян (включаючи електронні петиції)» [16, с. 22-24]. Окремо, О. Нікітенко та К. Бородата вважають «місцеві

вибори частиною механізмів представницької демократії» [17, с. 166-167], а Д. Неофіта, «посилаючись на Конституцію України, відносить референдуми до методів громадської активності» [10, с. 643]. Враховуючи відсутність єдиного підходу до форм місцевої партисипативної демократії, важливо зосередитись на детальному аналізі цього поняття для виокремлення ключових аспектів участі членів територіальної громади в процесі прийняття управлінських рішень. Для відмежування форм партисипативної демократії від інших аспектів учасницької демократії необхідно провести етимологічний і лексичний аналіз цих термінів.

На думку І. Шумляєва та О. Лисиця, «форма партисипативної демократії на місцевому рівні полягає у зовнішньому виявленні бажання членів територіальної громади впливати на прийняття управлінських рішень місцевого значення, дотримуючись чинного законодавства, з метою вирішення локальних питань, без необхідності брати на себе пряму відповідальність за ці рішення. Ключовою відмінністю цього типу демократії від класичних форм, таких як пряма або представницька, є саме вплив громадян на процес прийняття рішень, а не їх безпосереднє ухвалення» [18, с. 62].

Ю. Лукашевський визначає «інструменти громадянської участі в місцевому самоврядуванні як сукупність організованих методів, процедур і засобів, що розроблені для забезпечення активної та результативної взаємодії громадян з органами місцевої влади. Ця система включає не лише інструменти, а й різні форми участі громадян у процесах місцевого управління» [19, с. 41].

Офіційна позиція Ради Європи щодо громадянської участі була викладена у «Керівних принципах громадянської участі в прийнятті політичних рішень», які були розроблені Європейським комітетом з питань демократії та врядування і ухвалені 27 вересня 2017 року. У цьому документі визначено різні типи участі, такі як інформаційна, консультативна, діалогова та активна участь, а також відповідні інструменти, що застосовуються для їх реалізації. Наприклад, під час консультування можуть використовуватись інструменти, як-от зустрічі, громадські слухання, фокус-групи, дослідження громадської думки, анкети та цифрові платформи. Для підвищення обізнаності громадян рекомендовано

використовувати довідники, брошури та інші інструменти як в офлайн, так і в онлайн форматах, а також підтримувати навчальні програми для представників громадянського суспільства та публічних службовців [20].

Отже, партисипативна демократія — це концепція, яка зосереджується на активній участі громадян у прийнятті рішень на різних рівнях політичної діяльності. Відмінною рисою цієї моделі є її акцент на залученні громадян не лише до вибору представників, але й до безпосереднього процесу ухвалення політичних рішень. Вона відповідає на обмежену роль громадян у класичних репрезентативних демократіях, де рішення часто приймаються політичними елітами без участі широких верств населення.

1.2. Форми партисипативної демократії на місцевому рівні

Партисипативна демократія є однією з ключових складових сучасних демократичних систем. Вона передбачає активну участь громадян у процесах прийняття рішень, що безпосередньо впливають на їхнє життя. Зокрема, на місцевому рівні, партисипативна демократія набуває особливо важливого значення, оскільки саме тут громадяни мають змогу безпосередньо впливати на розвиток своїх територій та покращення якості життя.

Місцеві референдуми — одна з основних форм партисипативної демократії, дають можливість громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті важливих рішень, таких як зміни до бюджету, будівництво нових інфраструктурних об'єктів чи важливі питання, пов'язані з екологічною ситуацією. Референдуми дозволяють забезпечити прозорість і демократичний характер прийняття рішень, одночасно надаючи громадянам важелі впливу на управлінські процеси.

Місцеві вибори, на яких громадяни обирають своїх представників до органів місцевого самоврядування, також є важливою складовою партисипативної демократії. Вибори забезпечують легітимність влади, дають можливість громадянам висловлювати свою думку щодо кандидатів і

забезпечують зворотний зв'язок із представниками влади. Через вибори громадяни мають змогу контролювати роботу органів місцевого самоврядування та вимагати відповідальності від обраних представників.

Загальні збори громадян є ще одним важливим інструментом участі. Вони надають можливість мешканцям громади безпосередньо висловлювати свою думку з актуальних питань, таких як покращення інфраструктури, організація місцевих заходів чи вирішення екологічних проблем. Загальні збори можуть бути ініційовані як органами місцевого самоврядування, так і самими громадянами, що сприяє розвитку активної громадянської позиції та посиленню соціальних зв'язків у громаді.

Місцеві ініціативи є ще одним важливим інструментом, який дозволяє громадянам пропонувати рішення для покращення життя в громаді. Якщо ініціатива набирає достатню кількість підписів, вона розглядається органами місцевого самоврядування. Це стимулює громадян до активної участі в місцевих процесах та сприяє розвитку ініціатив, що відображають реальні потреби громади.

Громадські слухання та звернення громадян є важливими інструментами для отримання зворотного зв'язку від мешканців громади. Громадські слухання дають змогу обговорити проектні рішення, що можуть вплинути на розвиток території, в той час як звернення громадян дозволяють інформувати органи місцевого самоврядування про існуючі проблеми та потреби громади. Електронні петиції надають ще одну можливість для участі, спрощуючи процес збору підписів та організації ініціатив через онлайн-платформи.

Органи самоорганізації населення, що створюються за ініціативою громадян, допомагають вирішувати місцеві проблеми та сприяють розвитку співпраці серед мешканців. Такі органи можуть мати форму комітетів чи асоціацій, які займаються організацією культурних, соціальних чи екологічних ініціатив на рівні конкретних районів або населених пунктів.

Опитування громадян, проводяться з метою збору інформації щодо їхніх думок з певних питань. Це один із способів дізнатися про реальні потреби та

побажання громадян, що допомагає органам місцевого самоврядування краще адаптувати свою політику до потреб населення.

На рисунку 1.1 наведено ключові форми партисипативної демократії на місцевому рівні, які включають такі інструменти, як місцеві референдуми, громадські слухання, збори громадян, місцеві ініціативи, електронні петиції, органи самоорганізації та громадські консультації. Вони забезпечують безпосередню участь громадян у процесах прийняття управлінських рішень, сприяючи підвищенню прозорості та ефективності місцевого самоврядування.

Рис. 1.1. Форми партисипативної демократії на місцевому рівні
Джерело: сформовано автором.

Партисипативна демократія на місцевому рівні має велике значення не лише для розвитку демократії в країні, але й для зміцнення громадянського суспільства. Коли громадяни беруть участь у прийнятті рішень, вони не тільки відчують свою відповідальність, але й зміцнюють соціальну згуртованість та підвищують рівень довіри до органів місцевого самоврядування. Це сприяє не лише розвитку місцевих громад, а й демократизації суспільства в цілому.

Однак, попри численні переваги партисипативної демократії, її впровадження на місцевому рівні стикається з кількома викликами. Одним із них є недостатня інформованість громадян щодо можливостей участі в процесах прийняття рішень. Багато людей не знають про наявні механізми участі або не розуміють їхню важливість. Іншою проблемою є брак часу та мотивації для участі в громадських процесах, оскільки багато громадян не бачать прямого впливу своїх дій. Також, бюрократичні бар'єри можуть створювати додаткові труднощі для тих, хто хоче взяти участь у процесах місцевого управління.

Перспективи розвитку партисипативної демократії полягають у спрощенні процедур участі. Важливо зробити процеси участі доступними, зрозумілими та зручними для громадян. Підвищення рівня громадянської активності потребує не лише інформаційних кампаній, а й реальних стимулів для людей брати участь у громадських ініціативах. Забезпечення інформаційної відкритості, доступу до необхідних даних та результатів роботи органів місцевого самоврядування дозволить громадянам краще орієнтуватися в процесах управління та прийняття рішень. Крім того, важливо створити сприятливі умови для розвитку громадських організацій, які можуть стати основними драйверами змін і ініціатив на місцевому рівні.

Таким чином, партисипативна демократія на місцевому рівні є не лише інструментом покращення якості управління, але й важливим елементом розвитку громадянського суспільства. Її розвиток сприятиме підвищенню ефективності місцевого управління, зміцненню соціальних зв'язків та розвитку демократичних цінностей в Україні.

Місцеві вибори виступають важливою складовою партисипативної демократії, яка дозволяє громадянам активно долучатися до формування органів місцевого самоврядування та обрання їхніх представників. Водночас їх можна розглядати як інструмент представницької демократії, де жителі територіальних громад передають право на управління своїми справами обраним представникам. В Україні організація та проведення місцевих виборів

є найбільш детально урегульованими у порівнянні з іншими аспектами партисипативної демократії, оскільки вони чітко визначені у Виборчому кодексі України [21]. Цей фактор забезпечує стабільність та регулярність проведення виборів у державі.

Місцевий референдум є одним із способів, за допомогою якого територіальна громада приймає рішення з питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування, шляхом прямого волевиявлення [22]. Його ключова мета полягає у розв'язанні проблем, важливих для громади, через вільне голосування, яке базується на повному розумінні учасниками як переваг, так і недоліків питань, що винесені на обговорення. Хоча в Україні відсутнє законодавче регулювання процедури організації та проведення місцевих референдумів, Верховна Рада України наразі розглядає законопроект «Про місцевий референдум» [23]. Через цю нормативну невизначеність громадяни країни вже майже десятиліття позбавлені можливості реалізувати своє право на участь у місцевих референдумах.

Загальні збори жителів за місцем їхнього проживання, відповідно до положень, затверджених постановою Верховної Ради України [24], є однією з форм прямої участі громадян у вирішенні питань, що стосуються місцевої громади. Незважаючи на те, що ці збори не мають повноважень ухвалювати нормативні акти місцевого характеру, вони можуть стати найвпливовішим інструментом демократії участі на місцевому рівні. Головний задум цього механізму полягає в тому, щоб збори були доступними для ініціювання навіть невеликою кількістю виборців, які проживають у межах певної територіальної громади. Організаційно-правові аспекти їхнього проведення повинні забезпечувати можливість реалізації цілей ініціаторів, навіть за умови спротиву з боку представників місцевої влади. Ключова перевага таких зборів полягає у стимулюванні громадян до активної участі у місцевому самоврядуванні, незалежно від їхніх політичних уподобань. Наразі Верховна Рада України розглядає питання прийняття окремого Закону України «Про загальні збори громадян за місцем проживання».

Місцева ініціатива, згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [15], є механізмом, який дозволяє членам територіальної громади порушувати питання, що належать до компетенції місцевого самоврядування, для їх розгляду. Рівень ефективності цього інструменту значною мірою залежить від процедур, закріплених у статутах відповідних громад. Наразі законодавче регулювання місцевих ініціатив залишається на етапі розробки, і відповідний законопроект «Про місцеві ініціативи» пропонує визначити їх як офіційну письмову пропозицію громадян України, внесену у встановленому порядку до органу місцевого самоврядування для розгляду та ухвалення рішення в межах його компетенції [25].

Статистичні дані свідчать, що громадські слухання є найпоширенішим інструментом локальної демократії, однак у багатьох українських містах процедура їх організації значно ускладнена [26]. Дослідники, які глибоко вивчають проблематику громадських слухань, наголошують: «окремі органи місцевого самоврядування фактично монополізували право ініціювати громадські слухання або суттєво обмежили можливості громадян. У результаті слухання часто використовуються не як засіб локальної демократії, а як формальний інструмент, який місцева влада застосовує для створення видимості прозорості, легітимізації рішень, що можуть суперечити інтересам громади» [27, с. 194]. Для подолання цих проблем необхідне законодавче врегулювання процедури громадських слухань шляхом ухвалення спеціального Закону України «Про громадські слухання». У цьому законопроекті вони визначаються як механізм прямої участі членів громади та посадовців місцевого самоврядування у колективному обговоренні та ухваленні рішень із ключових питань місцевого значення [28].

З поширенням комп'ютерних технологій та цифровізацією українського суспільства однією з найпопулярніших форм партисипативної демократії на місцевому рівні стали е-петиції. Впроваджені в Україні відносно недавно, вони вже продемонстрували свою ефективність та отримали широку підтримку [29].

Стаття 5 Закону України «Про звернення громадян» визначає електронну петицію як специфічний вид колективного звернення громадян, адресованого Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України або органам місцевого самоврядування [30]. Хоча законодавство не містить чіткого зобов'язання для місцевих органів впроваджувати механізм е-петицій, таке зобов'язання впливає з гарантованого громадянам права подавати відповідні звернення. Водночас місцеві ради не мають обов'язку ухвалювати власні нормативно-правові акти щодо порядку розгляду е-петицій, а закон лише рекомендує це зробити. Однак потреба в створенні такої нормативно-правової бази все одно залишається актуальною. Оптимальним рішенням є врегулювання цих питань на рівні окремого Закону України «Про петиції», проєкт якого вже був поданий на розгляд парламенту [31].

Отже, партисипативна демократія на місцевому рівні є важливим інструментом розвитку громадянського суспільства, забезпечуючи активну участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхніх громад. Форми участі, такі як місцеві референдуми, вибори, громадські слухання, загальні збори, місцеві ініціативи та е-петиції, сприяють прозорості, підзвітності влади та залученню громадян до управління. Водночас існують виклики, зокрема недостатня інформованість та складність процедур, які потребують усунення через спрощення механізмів участі, підвищення рівня громадянської освіти та вдосконалення нормативної бази. Розвиток цих процесів сприятиме зміцненню демократичних цінностей, соціальної згуртованості та ефективності місцевого самоврядування.

1.3. Роль партисипативної демократії в місцевому самоврядуванні

Партисипативна демократія є ключовим елементом сучасного місцевого самоврядування, спрямованим на забезпечення участі громадян у процесі прийняття рішень. Вона передбачає не лише формальну участь у виборах, але й залучення громадян до розробки, ухвалення та впровадження місцевих політик, що створює умови для побудови демократичного суспільства. Ця концепція набуває особливого значення в умовах децентралізації, оскільки дозволяє місцевим громадам більш ефективно впливати на власний розвиток.

Партисипативна демократія сприяє підвищенню легітимності місцевої влади. Громадяни, які беруть безпосередню участь у формуванні місцевих політик, відчувають відповідальність за їх реалізацію. Це зменшує ймовірність конфліктів і формує довіру до владних інституцій. Крім того, залучення громади дозволяє владі краще розуміти потреби громадян і враховувати їх у процесі прийняття рішень. Як зазначено, «участі в сучасному місцевому самоврядуванні, варто вказати на потребу налагодження двох особливо важливих типів відносин: перший – це взаємозв'язок між інститутами місцевої представницької та партисипативної демократії; другий - це взаємозв'язок низки питань, пов'язаних з інноваційними тенденціями в процесі надання муніципальних послуг, з місцевою партисипативною демократією» [11, с. 129]. Таким чином, поєднання традиційних представницьких механізмів із інноваційними формами партисипативної демократії створює можливості для ефективнішого управління.

Однією з головних переваг партисипативної демократії є підвищення ефективності місцевого самоврядування. Залучення громадян до обговорення місцевих проблем дозволяє враховувати широкий спектр точок зору та ідей, що допомагає уникати помилок і створювати дійсно корисні рішення. Участь громади в реалізації проектів сприяє кращому використанню ресурсів та їх прозорому розподілу. Важливо також відзначити, що активна участь громадян

підвищує їхню відповідальність за результати спільної роботи, стимулює самоорганізацію та розвиває почуття приналежності до громади.

Значний вплив партисипативна демократія має і на якість прийняття рішень. Відкрите обговорення дозволяє залучити людей з різними поглядами та досвідом, що розширює коло експертів і сприяє пошуку інноваційних підходів. Такі обговорення також допомагають виявляти потенційні конфлікти ще на етапі планування, що дозволяє уникати проблем у майбутньому. Наприклад, запровадження громадських слухань чи місцевих ініціатив є чудовим інструментом для покращення взаємодії між владою та громадськістю.

Розвиток громадянського суспільства є ще одним ключовим аспектом, що залежить від партисипативної демократії. Участь громадян у місцевих ініціативах сприяє формуванню активної громадянської позиції, розвитку навичок самоорганізації, зміцненню соціальних зв'язків та довіри між членами громади. Такі процеси допомагають створити середовище, де громадяни не лише висловлюють свої потреби, але й активно беруть участь у їх задоволенні.

Однак попри переваги, впровадження партисипативної демократії зустрічає і труднощі. Недостатня обізнаність громадян, брак досвіду у громадських організаціях та опір з боку деяких чиновників створюють значні перешкоди. Для їх подолання важливо проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, забезпечувати прозорість роботи органів місцевого самоврядування та розвивати механізми громадської участі.

Перспективи партисипативної демократії є значними. Україна має всі шанси використати цей інструмент для побудови більш ефективної системи місцевого самоврядування. Розробка інноваційних платформ для участі громадян, впровадження цифрових технологій та підтримка громадських ініціатив стануть фундаментом для сталого розвитку демократичного суспільства.

Таким чином, партисипативна демократія не лише сприяє підвищенню ефективності місцевого самоврядування, але й зміцнює зв'язки між владою та громадянами, формуючи демократичні принципи взаємодії. Її впровадження є

необхідною умовою для створення дійсно відкритого та справедливого суспільства.

Для подальшого розвитку партисипативної демократії важливо зосередитися на кількох ключових напрямках. Перш за все, слід вдосконалити механізми залучення громадян до прийняття рішень. Це передбачає створення доступних і зрозумілих платформ для участі, зокрема онлайн-інструментів, таких платформи для громадських обговорень і голосувань. Такі технології не лише полегшують доступ до інформації, але й сприяють інтерактивному діалогу між громадянами та органами влади.

Окрему увагу слід приділити формуванню культури участі. Громадяни мають усвідомлювати свою роль у розвитку громади й відчувати, що їхній голос важливий. Для цього необхідно забезпечити інформування про можливості участі, проводити навчання для громадянських активістів і організацій, а також мотивувати громадян до участі через успішні приклади реалізації місцевих ініціатив.

Крім того, слід активно розвивати співпрацю між громадянським суспільством і органами місцевого самоврядування. Важливо, щоб влада була відкритою до діалогу і бачила в громадянах партнерів, а не конкурентів. Для цього необхідно впроваджувати механізми регулярного консультування з громадськістю, такі як громадські ради або консультативні органи. Успішна взаємодія в таких форматах дозволяє не лише підвищити якість прийняття рішень, але й зміцнити довіру між сторонами.

Особливого значення набуває розвиток бюджету участі. Це інструмент, який дозволяє громадянам безпосередньо впливати на розподіл місцевих бюджетів, визначаючи пріоритетні напрямки фінансування. Досвід багатьох країн свідчить, що бюджет участі не лише сприяє реалізації нагальних потреб громади, але й підвищує рівень прозорості та підзвітності влади.

Не можна оминати увагою і питання подолання викликів, що стоять перед партисипативною демократією. Наприклад, для боротьби з недостатньою інформованістю громадян слід розробляти і впроваджувати освітні програми,

спрямовані на підвищення рівня правової культури та знань про місцеве самоврядування. Для громадських організацій, які часто бракують досвіду, варто створювати тренінги та консультаційні центри, які надаватимуть підтримку в їхній діяльності.

Важливо також усунути перешкоди, пов'язані з опором з боку чиновників. Це можливо завдяки запровадженню стимулів для органів місцевого самоврядування, які активно залучають громади до управління, а також через проведення аудитів відкритості та ефективності їхньої діяльності. Підтримка інституцій, які наглядають за дотриманням принципів прозорості, також відіграє важливу роль у створенні сприятливих умов для партисипативної демократії.

Зрештою, впровадження партисипативної демократії не має бути разовим заходом, а повинно стати постійним процесом, інтегрованим у всі аспекти місцевого самоврядування. Це вимагає стратегічного підходу, де кожен рівень влади усвідомлює свою роль у підтримці громадської активності та забезпеченні належних умов для участі.

Висновки до розділу 1

Партисипативна демократія є невід'ємною складовою сучасних демократичних систем, що сприяє залученню громадян до процесу ухвалення рішень. Цей підхід базується на ідеї, що активна участь людей у публічних процесах здатна не лише підвищити якість управлінських рішень, а й зміцнити соціальну згуртованість та довіру до влади. В умовах децентралізації і розширення повноважень місцевого самоврядування в Україні цей інструмент набуває особливої актуальності.

Партисипативна демократія реалізується через різноманітні форми, серед яких ключовими є місцеві референдуми, громадські слухання, місцеві ініціативи, електронні петиції, загальні збори громадян та органи самоорганізації населення. Ці механізми забезпечують громадянам можливість

брати участь у вирішенні питань, що безпосередньо впливають на їхнє життя. Наприклад, місцеві референдуми дозволяють громаді ухвалювати важливі рішення шляхом прямого волевиявлення, а громадські слухання сприяють відкритому обговоренню проектів, що формують майбутнє регіону.

Значення партисипативної демократії в місцевому самоврядуванні важко переоцінити. Завдяки залученню громадян до розробки і реалізації місцевих політик підвищується їхня легітимність та ефективність. Люди, які відчують свою причетність до ухвалених рішень, готові активно підтримувати їх реалізацію, що, своєю чергою, сприяє сталому розвитку громад. Крім того, участь громадян дозволяє владі враховувати широкий спектр думок, уникаючи конфліктів і забезпечуючи прозорість у використанні ресурсів.

Втім, впровадження партисипативної демократії стикається з низкою викликів. Недостатня поінформованість громадян про можливості участі, складність процедур і обмеженість нормативної бази часто стають бар'єрами для активної взаємодії громади з владою. У багатьох випадках громадяни скептично ставляться до подібних ініціатив через низький рівень довіри до органів самоврядування. Водночас, бюрократичні перепони можуть обмежувати можливості для вільного обговорення питань, що мають важливе значення для громади.

Для подолання цих проблем необхідно зробити участь громадян у місцевому управлінні простішою і доступнішою. Використання сучасних цифрових платформ для громадських обговорень, навчання активістів та підтримка місцевих ініціатив можуть стати важливими кроками на шляху до зміцнення демократії участі. Крім того, варто працювати над розвитком громадянської культури, яка стимулюватиме людей до участі в ухваленні рішень і формуватиме відчуття відповідальності за майбутнє громади.

Партисипативна демократія має значний потенціал для побудови ефективного та справедливого місцевого самоврядування в Україні. Її впровадження не лише покращить якість прийняття рішень, а й створить умови

для розвитку громадянського суспільства, сприяючи зміцненню демократичних цінностей і соціальної згуртованості.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Загальна характеристика європейських моделей партисипативної демократії

Сучасна політика в Європі демонструє тенденцію до розширення можливостей для громадянської участі, що сприяє зміцненню демократичних процесів і залученню більш широкого кола людей до політичних рішень. Розвиток нових технологій, зокрема онлайн-платформ, соціальних мереж і мобільних додатків, відкриває нові горизонти для залучення громадян до політичних процесів. Це дозволяє громадянам безпосередньо висловлювати свої думки, брати участь в обговореннях та опитуваннях, що робить політичні процеси більш прозорими і демократичними. Водночас ці інструменти надають можливість швидко реагувати на виклики, які стоять перед суспільствами, а також підтримувати комунікацію між урядами та громадянами.

Децентралізація влади є ще одним важливим елементом, який набирає популярності в багатьох європейських країнах. Більше повноважень надається місцевим органам влади, що дозволяє громадянам брати участь у вирішенні місцевих проблем і активно впливати на формування політики на місцях. Це сприяє розвитку більш гнучких і відповідальних структур управління, а також підвищує рівень довіри до урядів, що є важливою умовою для успішної демократії.

Однією з важливих тенденцій є сприяння залученню молоді та маргіналізованих груп до політичного процесу. Європейські країни прагнуть забезпечити більш репрезентативне ухвалення рішень, відкриваючи двері для молодих людей, національних меншин, жінок та інших маргіналізованих груп, які раніше могли мати обмежені можливості для політичної участі. Така інклюзивність сприяє створенню більш справедливого суспільства, де враховуються інтереси всіх верств населення, а не лише панівних груп.

Інституціоналізація участі є ще одним важливим етапом у розвитку партисипативної демократії. У багатьох країнах створюються спеціальні органи та інститути, такі як громадські ради, консультативні комітети та бюджетні форуми, що дозволяють громадянам постійно брати участь у процесі прийняття рішень. Ці органи забезпечують систематичну та структуровану участь, що робить процес ухвалення рішень більш відкритим і підзвітним громадськості.

Освіта для громадянської участі також є важливим елементом сучасних демократичних процесів. Програми громадянської освіти, спрямовані на розвиток навичок і знань, необхідних для активної участі в політичному процесі, допомагають громадянам краще розуміти свої права та обов'язки, а також можливості для участі у політичних процесах. Це важливо для формування активного та свідомого громадянського суспільства, де люди можуть ефективно взаємодіяти з державними установами та вимагати виконання своїх прав.

Особливості розвитку партисипативної демократії значною мірою залежать від конкретної країни. Північні країни, зокрема Швейцарія, відзначаються сильною традицією прямої демократії, де широко використовуються референдуми та народні ініціативи. Це дозволяє громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті важливих політичних рішень. Ірландія має активне громадянське суспільство і часто використовує громадські консультації для залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Франція поєднує елементи представницької та прямої демократії, а громадські ради при урядових органах сприяють активній участі громадян у політичному процесі. Німеччина славиться сильною традицією місцевого самоврядування, а громадські слухання стають важливим інструментом залучення громадян до прийняття рішень.

Польща, після 1989 року, спостерігає зростання інтересу до громадянської участі, особливо завдяки розвитку громадських організацій. Україні, з активним громадянським суспільством і процесами децентралізації

влади, ще потрібно багато працювати над удосконаленням інструментів участі, щоб створити більш ефективну систему залучення громадян.

Попри позитивні тенденції розвитку партисипативної демократії в Європі, існують численні виклики. Одним із них є недостатня інформованість громадян. Багато людей не мають достатніх знань про політичні процеси та можливості для участі, що обмежує ефективність участі. Крім того, нерівний доступ до інформації, зокрема через соціальні мережі, може призводити до інформаційної нерівності та поляризації суспільства. Це може ускладнити прийняття збалансованих рішень, оскільки різні групи мають доступ до різних джерел інформації.

Маніпуляція громадською думкою є ще одним серйозним викликом, який може призвести до спотворення волі громадян. Популістичні політики можуть використовувати інструменти участі, щоб маніпулювати громадською думкою і досягати власних політичних цілей. Це вимагає створення чітких правил та механізмів, які забезпечують прозорість і підзвітність у процесах залучення громадян.

Незважаючи на ці виклики, перспективи розвитку партисипативної демократії виглядають обнадійливо. Одним із головних напрямків є подальша інституціоналізація участі, створення чітких правил і процедур для залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Розвиток цифрових інструментів, зокрема через використання новітніх технологій для покращення доступу до інформації, а також спрощення процесів участі, відкриває нові можливості для розширення участі. Освіта для громадянської участі, зокрема через залучення шкіл, університетів і громадських організацій, має важливе значення для виховання активних громадян.

Як свідчать наукові дослідження та практичний досвід, децентралізація і реформи в Україні ґрунтуються переважно на засадах, визначених Європейською Хартією місцевого самоврядування [33]. Втілення цих принципів у реаліях українського суспільства відбувається доволі складно,

оскільки на соціальне життя значною мірою впливають спадок радянського адміністрування майже в усіх сферах і залишки колишньої ментальності.

У науковій літературі поняття «партисипативна демократія» (з англ. *participatory democracy* – «участь у демократії» або «демократичне залучення») визначається як форма демократичного устрою, за якої громадяни отримують право безпосередньо впливати на ухвалення політичних рішень. Сам термін демократія походить від грецьких слів *demos* і *kratos*, що в перекладі означають «влада народу». Ця етимологія підкреслює, що в демократичному суспільстві народ є джерелом влади, а отже, усі види демократії певною мірою передбачають залучення громадян до процесу прийняття рішень. Зокрема, партисипативна демократія акцентує увагу на участі громадян у формуванні політики, яка має безпосередній вплив на їхнє життя, не обмежуючи їхньої ролі лише голосуванням за представників [34].

На відміну від традиційної представницької демократії, яка часто зводить участь громадян до виборчого процесу, модель партисипативної демократії спрямована на активну залученість населення до управлінських рішень, включно з локальним рівнем. Таким чином, партисипативна демократія розглядається як процес, у якому громадяни беруть участь у прийнятті управлінських рішень, впливаючи на їх розробку, реалізацію та контроль за виконанням. Її також називають демократією співучасті або демократією прямої дії, адже вона забезпечує безпосереднє включення членів громади у вирішення питань територіального чи державного управління [35].

Регулювання участі громадян у політичному житті залежить від правової системи кожної країни Європи. Чинні норми та механізми, що стосуються залученості до політичних процесів, зафіксовані в різних правових документах. У низці держав ці процедури навіть закріплено в законодавчих актах, що є обов'язковими до виконання.

У рамках Європейського Союзу розроблено низку документів, які встановлюють стандарти партисипативної демократії як одного з інструментів децентралізації. Першим серед них є Рекомендація REC (2001) 19 Комітету

Міністрів Ради Європи, яка стосується залучення громадян до місцевого громадського життя [36].

Участь громадян у місцевому житті є основою демократичного устрою, а їхня відданість демократичним цінностям і готовність брати участь у політичних процесах визначають стабільність і життєздатність будь-якої демократичної системи. Саме місцева демократія є важливим елементом стабільності в Європі, адже вона не лише забезпечує ефективне управління на місцевому рівні, але й сприяє загальній гармонії в суспільстві.

В умовах сучасних викликів, зокрема політичних, економічних та соціальних трансформацій, а також процесів глобалізації, місцева демократія повинна адаптуватися до нових умов. Це включає зміни у формах політичної участі, які потребують більш відкритих і гнучких підходів до залучення громадян. Трансформація управлінських структур вимагає розробки нових методів взаємодії, зокрема, гнучких і оперативних механізмів, які б дозволяли громадянам ефективно впливати на прийняття рішень, що стосуються їхніх громад.

З часом, через різні політичні та соціальні обставини, рівень довіри до влади може знижуватися, і державні інституції мають реагувати на це необхідністю змін. Це вимагає не тільки перегляду політичних підходів, але й адаптації до нових вимог громадянського суспільства, щоб забезпечити ефективне управління та відповіді на очікування громадян. В умовах глобалізації особливо важливою є можливість громадян безпосередньо впливати на процеси управління на місцевому рівні, зберігаючи при цьому стабільність і ефективність системи.

Особливо важливим є діалог між громадянами та представниками влади, оскільки він зміцнює законність і демократичну легітимність місцевих інститутів. Залучення громадян до процесів місцевого управління дозволяє забезпечити не лише законність, але й ефективність рішень, що приймаються. Для цього органи місцевої влади повинні виступати ініціаторами процесів

заохочення участі громадян у прийнятті рішень, сприяючи створенню умов для широкого залучення населення до громадських ініціатив.

Держава повинна активно формувати політику, спрямовану на підтримку участі громадян у місцевому житті. Ця політика повинна базуватися на принципах, закріплених у Європейській Хартії місцевого самоврядування та інших міжнародних документах, що регламентують демократичні процеси на місцевому рівні. Важливою складовою такої політики є гарантування громадянам доступу до повної і зрозумілої інформації про справи їхніх місцевих громад, а також забезпечення їхнього права висловлювати свою думку з важливих питань, що впливають на їхнє майбутнє.

Потрібно постійно працювати над підвищенням громадської свідомості та заохочувати активну участь громадян у місцевому управлінні. Це включає розвиток культурних і освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав і обов'язків, а також стимулювання їхньої відповідальності за розвиток громади. Важливо також створювати механізми для зворотного зв'язку між органами влади та громадянами, аби своєчасно реагувати на їхні вимоги та очікування.

Одним із ключових аспектів є розробка загальних підходів до участі громадян у процесах місцевого управління, з урахуванням як представницької демократії, так і прямої участі. Потрібно враховувати різні форми залучення громадян, від консультацій до реального впливу на ухвалення рішень, забезпечуючи при цьому баланс між ефективністю управління та демократичними принципами участі.

Для досягнення успіху в залученні громадян до управління місцевими справами, важливо уникати жорстких, обов'язкових рішень, натомість надаючи можливість для експериментів, сприяючи наданню повноважень, а не встановленню жорстких норм. У цьому контексті слід забезпечити широкий спектр інструментів для громадської участі, дозволяючи їх поєднання та адаптацію в залежності від конкретних обставин. Починати цей процес варто з ретельної оцінки рівня участі громадян на місцевому рівні, визначаючи ключові

моменти для старту, а також запровадити систему моніторингу, яка дозволить відслідковувати зміни та аналізувати причини позитивних чи негативних тенденцій. Оцінка впливу вжитих заходів також є важливою частиною цього процесу.

Для держав варто створити умови для обміну інформацією щодо найкращих практик у цій сфері, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Не менш важливим є навчання працівників місцевих органів влади щодо ефективності різних методів участі, а також забезпечення громадськості повною інформацією про доступні можливості. Варто особливу увагу приділяти категоріям громадян, які зіштовхуються з труднощами в процесі залучення до участі, або тим, хто де-факто залишається на периферії місцевого життя. Приміром, питання справедливого представництва жінок у місцевій політиці та визнання ролі молоді та дітей для сталого розвитку громад набувають особливої важливості.

Одним з ключових принципів є визнання та посилення ролі громадських асоціацій і об'єднань як основних партнерів у підтримці культури участі. Вони виступають рушійною силою для реалізації демократичної участі, а також необхідно заручитися підтримкою органів влади всіх рівнів, оскільки кожен орган відповідальний за свої дії в межах своєї компетенції.

«Для ефективного втілення принципів політики демократичної участі громадян на місцевому рівні необхідно здійснити ряд кроків, зокрема: а) Загальні кроки та заходи; б) Заходи, що стосуються участі у місцевих виборах та представницькій демократії; в) Заходи, спрямовані на стимулювання прямої участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні; г) Спеціальні кроки для заохочення тих категорій громадян, яким складніше долучатися до місцевого життя» [8, с. 38].

Важливим елементом є також Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 113(2002) [37], що окреслює основні принципи взаємодії між громадськістю, місцевими радами та виконавчою владою в контексті місцевої демократії. Одним з основних принципів є введення прямої

представницької демократії на місцевому рівні, що реалізується через проведення зборів населення з питань місцевого значення. В разі потреби, може бути проведено референдум, чиє рішення стане обов'язковим для місцевої влади. Для менш важливих справ пропонується механізм консультацій з громадянами, де їх думка має рекомендаційний характер.

Вибірчі кампанії та голосування є важливою можливістю для громадян взяти участь у формуванні місцевої політики, що підтверджує їх активну роль у демократичному процесі.

Другу групу принципів можна охарактеризувати як важливість участі громадян в управлінні місцевими справами. Зміцнення зв'язків між місцевими органами влади, обраними представниками та громадськістю є основою для ефективного розвитку демократичних процесів на місцях. Це досягається через створення дорадчих рад або громадських організацій, що об'єднують мешканців, та надання їм підтримки. Важливо, щоб ці органи відображали широкий спектр інтересів населення, при цьому остаточне ухвалення рішень повинно залишатися за виборними органами, за винятком ситуацій, коли громадяни збираються на загальні збори або коли закон передбачає інші форми прямої участі в управлінні.

Для зміцнення зв'язків між владою та громадськістю важливо максимально публічно представляти рішення і хід обговорень через різні канали. Публічні засідання місцевих рад повинні стати стандартом, тоді як закриті — винятком, що має регулюватися законом, зокрема, коли мова йде про захист приватності чи основних прав людини. Громадяни повинні мати право ставити запитання під час засідань та консультуватися з місцевими чиновниками. Місцева влада повинна гарантувати доступ до офіційних документів, враховуючи при цьому необхідність захисту особистої інформації та прав громадян. На місцевому рівні також може бути впроваджено інститут омбудсмена чи посередника для захисту прав людини.

Третя група принципів стосується взаємодії місцевих рад з виконавчою владою. Застосовуються різні методи обрання чи призначення виконавчої

влади, включаючи обрання радами, пряме народне обрання, призначення центральними або регіональними урядами або незалежним органом. Вибори місцевої виконавчої влади є обов'язковими в рамках сучасної демократії, оскільки вони сприяють кращій підзвітності та відповідальності. Згідно з Хартією місцевого самоврядування, виконавча влада повинна підпорядковуватися представницьким органам, незалежно від способу її призначення чи обрання. Представницька влада є основним органом, що відповідає за важливі питання, такі як бюджет та оподаткування.

Також зазначається, що ради повинні мати механізми для ефективного нагляду за виконавчою владою, щоб забезпечити регулярний контроль за її діяльністю. Можна уникнути багатьох спірних моментів, якщо вибори до виконавчої влади і ради відбуваються одночасно. Важливо, що якщо рада не може відправити у відставку виконавчий орган, навіть якщо його призначають ззовні, то вимоги до відповідальності перед радою будуть не виконані.

У Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 139 (2003) підкреслюється важливість неурядових організацій, які повинні бути відповідальними перед громадянами на місцевому рівні [38]. НУО активно сприяють розвитку громадянського суспільства, виступаючи посередниками між громадянами та органами місцевої та регіональної влади, зміцнюючи плюралістичну демократію. Справжнє партнерство між владою і НУО може значно покращити участь громадян в місцевих і регіональних процесах, забезпечуючи належний рівень врахування усіх думок і важливих питань.

Законність зазначеного партнерства обґрунтована необхідністю ще більше наблизити процес ухвалення рішень до громадян та розширити механізми консультацій, інформування і участі з метою створення нових моделей управління на місцевому та регіональному рівнях, а також забезпечення продовження діалогу між НУО та органами місцевої і регіональної влади.

Принцип партнерства між органами місцевої та регіональної влади та НУО не завжди чітко визначений або реалізований у всіх країнах, тому

важливим є взаємне визнання цих структур як рівноправних партнерів, що підтримують та заохочують одна одну.

Розвиток нових відносин між НУО та органами влади можливий як через фінансування, так і через делегування більш широких повноважень. Для цього потрібно ухвалити законодавство, яке сприятиме зміцненню партнерства між ними, створенню інституційних механізмів для взаємодії, організації обміну інформацією та проектами, а також посилення діяльності щодо поширення основних документів Ради Європи, зокрема тих, що стосуються НУО, включаючи міжнародні акти.

Згідно з Рекомендацією Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 182 (2005) [39] про участь громадян у місцевих справах та виборах, право громадян на участь в управлінні державними справами є основним демократичним принципом, який поділяється всіма державами-членами Ради Європи. Це право найбільше реалізується саме на місцевому рівні, де громадяни мають прямий вплив на процес ухвалення рішень через загальне виборче право. Правомочність обраних представників ґрунтується на їхньому виборі, що надає їм законне право ухвалювати остаточні рішення.

«Європейський кодекс поведінки представників, обраних на місцевому та регіональному рівнях», спрямований на зміцнення довіри між політиками та громадянами, встановлює етичні стандарти для обраних осіб та службовців. Конгрес наголошує, що саме участь громадян є ключовим елементом будь-якої демократії, а активна участь є свідченням її життєздатності. Демократія потребує підтримки активних виборців, і тому цей процес має бути підтриманий урядами та обраними представниками. Участь громадян стимулює демократичне обговорення і дозволяє громадянському суспільству здійснювати контроль та вплив на ухвалення рішень.

Для належного сприяння участі громадян необхідні демократичні гарантії, а також інституційні, фінансові та технічні ресурси для належного управління цією участю. Ефективна та збалансована взаємодія між обраними представниками та громадянським суспільством, що ґрунтується на

доповнюваності та співпраці, можлива лише за умови впровадження відповідних рамок участі різних груп у процесі ухвалення рішень. Конгрес закликає місцеві органи влади активно визначати участь різних соціальних груп та створювати необхідні правові рамки для цього. Також важливо заохочувати органи місцевої влади пильнувати за тим, щоб неналежні групи не впливали на ухвалення рішень і вживати спільних заходів для підвищення рівня участі громадян, зокрема тих, хто менш активно залучений до місцевих справ.

Конгрес також наголошує на важливості місцевих референдумів, які можуть бути використані для вирішення питань, що безпосередньо стосуються місцевих громад та рішення яких мають вплив на громаду, зокрема у випадках, коли рішення ухвалюються місцевими органами влади чи національними урядами.

Також варто звернути увагу на Додатковий протокол до Європейської Хартії місцевого самоврядування [40], який регламентує право громадян брати участь у справах місцевих органів влади. У ньому визначено різноманітні заходи для реалізації цього права, при цьому процедури та механізми можуть змінюватися залежно від категорії місцевих органів влади, їх розміру та компетенції.

Зазначений Протокол охоплює всі категорії місцевих органів влади, хоча його застосування має певні обмеження, визначені державою для конкретних територій, на яких цей протокол буде діяти.

Кодекс кращих практик участі громадськості в процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій [41], детально описує чотири рівні участі громадян та матрицю участі. Хоча цей Кодекс в основному орієнтований на НУО, запропоновані етапи та матриця можуть бути застосовані до всієї громадськості та окремих громадян. Концепція рівнів участі громадян включає не лише місцевий, а й національний та регіональний рівні.

2.2. Конкретні приклади успішної реалізації форм партисипативної демократії

Партисипативна демократія — це форма демократичного управління, яка передбачає активну участь громадян у прийнятті рішень на всіх рівнях. Вона покликана забезпечити більш прозору та підзвітну діяльність органів влади, залучаючи суспільство до обговорення, визначення та реалізації політичних і соціальних ініціатив. За словами О.В. Нечай «у період політичних змін партисипативна демократія набуває особливої важливості, оскільки забезпечує активну участь громадян у прийнятті рішень і сприяє більш прозорому та підзвітному управлінню»[42, с. 84]. У різних країнах світу реалізація форм партисипативної демократії відбувається через різні механізми, такі як громадські бюджети, електронні платформи для участі, громадські консультації та ініціативи співуправління. У цій роботі будуть розглянуті конкретні приклади таких програм у Польщі, Естонії, Бразилії та Україні, з аналізом їхніх сильних і слабких сторін.

Громадський бюджет у Польщі: досвід Варшави

Польща є одним із лідерів у впровадженні громадських бюджетів у Європі. Особливо успішно цей механізм реалізується у Варшаві, де громадський бюджет був запроваджений у 2014 році. Ця ініціатива дозволяє мешканцям міста подавати власні пропозиції щодо розвитку міста, після чого ці пропозиції проходять оцінку та голосування. У 2020 році мешканці Варшави подали понад 1500 ідей, з яких близько 200 отримали фінансування. Серед реалізованих проектів — будівництво велосипедних доріжок, модернізація міських парків, створення культурних просторів для молоді та встановлення системи сортування відходів. Фінансування діяльності неурядових організацій у Польщі регулювалося двома ключовими законами: «Про податок на доходи фізичних осіб» від 26 липня 1991 року та «Про податок на доходи юридичних осіб» від 15 лютого 1992 року [43; 44].

Громадський бюджет Варшави має декілька ключових переваг. По-перше, він забезпечує активну участь громадян у розподілі фінансів, що підвищує довіру до місцевої влади. По-друге, цей механізм стимулює суспільний діалог і взаємодію між різними групами населення. По-третє, проекти, які отримують фінансування, часто відповідають реальним потребам громади, оскільки їх ініціюють самі мешканці [45, с. 101].

Однак існують і виклики. Одним із найбільш значущих недоліків є обмеженість бюджету, виділеного на реалізацію ініціатив. Це призводить до того, що деякі популярні проекти залишаються нереалізованими, навіть якщо вони отримують високу підтримку громадян. Крім того, мешканці центральних районів міста зазвичай активніші у поданні пропозицій та голосуванні, ніж жителі передмість, що створює дисбаланс у розподілі коштів. Попри ці недоліки, громадський бюджет Варшави залишається успішним прикладом демократичної практики, який надихає інші міста Польщі та Європи.

Естонія: модель цифрової демократії

З 1997 року Естонія розпочала активне впровадження електронних рішень у сферу державного управління. Одним із перших важливих досягнень стало створення інформаційної системи державного управління (RIHA), яка об'єднала різноманітні державні бази даних. Це нововведення суттєво підвищило ефективність адміністративних процесів і допомогло зменшити бюрократичні перепони. У 2001 році стартував проєкт «X-Road» — система міжвідомчого обміну даними, що стала фундаментом для подальшого розвитку цифрового уряду [46]. Завдяки «X-Road» державні та приватні організації отримали можливість безпечно обмінюватися даними, що сприяло зростанню ефективності та прозорості управлінських процесів.

Естонія є піонером у впровадженні цифрових технологій для розвитку демократії. Платформа e-Estonia, запущена на початку 2000-х років, стала основою для електронного урядування та партисипативної демократії. Ця система дозволяє громадянам брати участь у голосуваннях, громадських консультаціях і прийнятті важливих політичних рішень через Інтернет [47].

Наприклад, під час загальнонаціональних виборів 2021 року понад 40% виборців скористалися можливістю голосувати онлайн, що стало рекордним показником у Європі.

Електронне урядування в Естонії має кілька вагомих переваг. Найбільш значущою з них є зручність і доступність платформи, яка інтегрує всі основні державні послуги. Завдяки цифровій системі громадяни можуть швидко отримувати інформацію, подавати заявки, брати участь у консультаціях та навіть ініціювати законодавчі зміни. Ще однією сильною стороною естонської моделі є прозорість: кожен громадянин може відстежувати результати голосувань і ухвалення рішень у режимі реального часу.

Проте цифрова демократія також стикається з викликами. Найважливішим з них є проблема цифрового розриву. Люди похилого віку та жителі віддалених регіонів часто не мають необхідного доступу до Інтернету чи володіння цифровими навичками. Це обмежує їхню участь у процесах ухвалення рішень. Крім того, «ризики кібербезпеки залишаються актуальними, оскільки кібератаки можуть підірвати довіру до системи» [48].

За словами Р. Була, «модель цифрової демократії в Естонії стала прикладом інтеграції сучасних технологій у процеси суспільного управління. Вона охоплює ключові аспекти громадського життя, сприяючи ефективній взаємодії громадян із державою. Цифрові інструменти забезпечують прозорість і відкритість ухвалення рішень, що підвищує довіру до влади. Одним із важливих досягнень є створення умов для активної участі громадян у демократичних процесах, таких як електронне голосування, яке дозволяє значно спростити виборчий процес. Завдяки цифровим технологіям зменшується бюрократія, оптимізуються адміністративні процеси, а участь у громадських ініціативах стає доступнішою та зручнішою для кожного» [49, с. 19-20].

Бразилія: партисипативний бюджет як інструмент боротьби з корупцією

Бразилія стала першою країною, яка впровадила партисипативний бюджет на рівні муніципалітетів. Ця ініціатива була започаткована у місті Порту-Алегрі у 1989 році і з того часу поширилася на десятки міст країни. Партисипативний бюджет дозволяє громадянам брати участь у визначенні пріоритетів фінансування місцевих проектів через громадські збори та голосування. Цей механізм сприяв значному зниженню рівня корупції в муніципальному управлінні, а також підвищенню ефективності витрат бюджетних коштів.

Серед ключових переваг партисипативного бюджету Бразилії — прозорість і підзвітність. «Завдяки участі громадян кошти розподіляються більш справедливо, а громадяни відчувають більшу відповідальність за ухвалені рішення» [50]. Також цей механізм сприяє формуванню соціальної згуртованості, оскільки представники різних соціальних груп мають змогу обговорювати спільні пріоритети.

Однак, як і в інших країнах, існують певні проблеми. «Однією з головних є політичні маніпуляції: участь у партисипативних процесах іноді використовується для популяризації певних політичних партій чи лідерів. Крім того, соціально-економічна нерівність залишається викликом: найбільш активну участь у цих процесах беруть групи населення з вищим рівнем освіти і доходів, тоді як менш забезпечені верстви часто залишаються осторонь» [51].

Український контекст: електронні петиції та громадські консультації

В Україні партисипативна демократія перебуває на стадії активного розвитку. Одним із найбільш успішних інструментів залучення громадян до процесів ухвалення рішень є електронні петиції. Зокрема, платформа Президента України, запущена у 2015 році, дозволяє громадянам подавати ініціативи, які обов'язково розглядаються, якщо вони набирають необхідну кількість підписів. Як зазначає А. Дудко, «електронні петиції сприяють

формуванню політичної культури серед населення та стимулюють громадянську активність»[52].

Ще одним важливим механізмом є громадські консультації, які проводяться на місцевому рівні. Наприклад, у Києві громадські слухання дозволяють мешканцям обговорювати важливі питання, такі як забудова міста чи реформи комунальних послуг. Ці інструменти дають змогу враховувати думку громади, хоча їх ефективність часто залежить від готовності місцевої влади впроваджувати результати консультацій.

Серед сильних сторін української моделі — доступність і простота використання електронних інструментів. Однак існують і значні виклики. Наприклад, багато ініціатив, підтриманих громадянами через петиції чи консультації, залишаються нереалізованими через брак політичної волі або фінансування.

Розглянуті приклади демонструють різноманітність форм партисипативної демократії, які успішно реалізуються в різних країнах. Громадські бюджети у Польщі та Бразилії, цифрова демократія в Естонії та електронні петиції в Україні доводять, що участь громадян у прийнятті рішень може значно підвищити ефективність управління, знизити корупцію та посилити довіру до влади. Водночас кожна з моделей має свої сильні та слабкі сторони, які потрібно враховувати для їхнього вдосконалення. Україна, враховуючи міжнародний досвід, має великі перспективи для розвитку партисипативної демократії, якщо подолає існуючі виклики.

З розвитком інструментів партисипативної демократії в Україні з'являються не лише можливості для покращення управління та взаємодії громадян з органами влади, а й нові виклики, які потребують комплексного підходу для вирішення. Проблеми, з якими стикаються країни, що вже активно використовують механізми участі, можуть стати важливими орієнтирами для України, що тільки починає використовувати партисипативні технології в політичному процесі.

Один із найбільших викликів, який Україна повинна вирішити, — це розвиток і популяризація цифрових інструментів серед широких верств населення. Платформи для подачі петицій, громадських консультацій чи електронного голосування повинні бути доступні та зрозумілі для кожного громадянина. Однак на сьогодні в Україні досі існують значні проблеми з інтернет-доступом у віддалених регіонах, а також з низьким рівнем цифрової грамотності частини населення, особливо серед людей похилого віку.

Важливим аспектом є також розширення використання громадських бюджетів. Протягом останніх років на місцевому рівні спостерігається тенденція до реалізації проектів, що стосуються місцевої інфраструктури, екології та соціальних ініціатив. Проте кількість таких проектів і рівень участі громадян залишається обмеженим, а сама концепція громадського бюджету в Україні все ще потребує удосконалення. В Україні варто поглибити впровадження цієї практики через залучення більшої кількості регіонів та створення системи підтримки для ініціатив, що не лише фінансуватимуться, але й матимуть чітку перспективу реалізації.

Потенціал для інтеграції партисипативних інструментів у політичні процеси

Інтеграція партисипативних інструментів у політичні процеси України має великий потенціал для розвитку. Важливим кроком у цьому напрямку є постійне вдосконалення громадських ініціатив, таких як електронні петиції, громадські слухання та консультації. Ці інструменти дозволяють кожному громадянину брати участь у процесах ухвалення рішень без прив'язки до політичних сил чи соціального статусу.

Водночас необхідно забезпечити належний рівень підготовки громадян до використання таких інструментів. На сьогоднішній день багатьом українцям не вистачає знань і навичок для активного користування цифровими платформами, що, у свою чергу, обмежує ефективність партисипативних механізмів. Системи навчання та популяризації цих інструментів повинні бути частиною стратегії розвитку демократичної культури в Україні.

Іншим важливим напрямком є підвищення рівня довіри до органів влади та їхньої відкритості для громадян. Система прозорого управління, яка включає не лише механізми звітності, але й активну участь громадян у процесі прийняття рішень, може стати важливим чинником у боротьбі з корупцією. Крім того, успішна реалізація партисипативних інструментів може призвести до того, що громадяни стануть більш залученими до політичних процесів, а не лише спостерігачами.

Для того, щоб модель партисипативної демократії стала ефективною, важливо також створити сприятливі умови для розвитку місцевого самоврядування. Міста та села, де громадяни зможуть активно впливати на розвиток інфраструктури, повинні мати належну правову базу та підтримку з боку центральної влади. Це дозволить забезпечити рівність можливостей для участі у політичних процесах для різних соціальних груп та регіонів.

Вивчення міжнародного досвіду реалізації партисипативної демократії має особливе значення для розвитку цієї форми управління в Україні. Багато з успішних прикладів, таких як система громадських бюджетів у Польщі, електронне голосування в Естонії або партисипативні практики в Бразилії, можуть бути адаптовані до українських реалій, з урахуванням специфіки місцевого контексту та соціально-економічної ситуації.

Однак важливо пам'ятати, що механізми партисипативної демократії не є універсальними. Кожна країна має свої особливості політичної культури, рівня розвитку громадянського суспільства та технологічного забезпечення, що вимагає індивідуального підходу. Наприклад, в Україні, на відміну від Естонії, ще не досягнуто такого рівня цифровізації, що дозволяє повністю перейти на електронне урядування для всіх верств населення. Тому в процесі впровадження партисипативних інструментів потрібно враховувати специфіку соціальних груп, які можуть мати обмежений доступ до технологій, та забезпечувати їхню участь через інші канали, зокрема через традиційні форми консультацій та громадських слухань.

Також не менш важливим є розвиток правової та інституційної бази для підтримки партисипативної демократії. Це включає створення відповідних нормативно-правових актів, які регламентують участь громадян у процесах ухвалення рішень, а також розбудову органів влади, що забезпечують реалізацію цих механізмів на місцях. Важливо, щоб органи влади були відкритими до громадських ініціатив і готовими враховувати пропозиції громадян у своїй діяльності.

Партисипативна демократія є потужним інструментом для розвитку демократії, сприяє підвищенню прозорості влади, зміцненню довіри громадян до органів влади та зниженню рівня корупції. Однак успіх цієї моделі залежить від багатьох факторів: рівня соціально-економічного розвитку, технологічної готовності громадян до використання цифрових інструментів, наявності ефективної правової та інституційної бази, а також готовності органів влади до співпраці з громадянами. Для України важливо активно впроваджувати інноваційні механізми участі громадян у політичних процесах, адаптуючи міжнародний досвід до національних реалій. Водночас необхідно зважати на проблеми цифрового розриву та соціальної нерівності, щоб забезпечити рівний доступ до участі для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання.

2.3. Умови та фактори, що впливають на успішність впровадження партисипативної демократії в Європі

Партисипативна демократія є важливим елементом демократичних процесів, оскільки вона дозволяє громадянам безпосередньо впливати на політичні рішення та дії влади. Успішність впровадження партисипативної демократії в Європі залежить від низки умов і факторів, що включають політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти.

Одним з головних факторів успіху партисипативної демократії є рівень політичної культури в країні. Важливо, щоб громадяни мали достатньо знань і

навичок для того, щоб активно брати участь у політичних процесах. Це включає в себе розуміння політичних інститутів, законодавчих процедур і загальних принципів демократичного управління. Вищий рівень політичної освіти забезпечує більшу зацікавленість громадян у процесах, що відбуваються в країні, та стимулює їх до активної участі в ухваленні рішень.

Окрім цього, важливу роль у впровадженні партисипативної демократії відіграє інституційна база. У Європі багато країн створили механізми, які дозволяють громадянам брати участь у політичних процесах через різні форми консультацій та громадських слухань, такі як електронні петиції, референдуми, місцеві ініціативи тощо. Важливо, щоб ці механізми були не лише формальними, а й мали реальний вплив на прийняття рішень. Для цього необхідно, щоб влада була готова враховувати пропозиції та вимоги громадян, а також забезпечити прозорість у процесі прийняття рішень.

Роль законодавства та інституційних механізмів:

1. *Чітке законодавче регулювання:* Наявність чітких і зрозумілих законів, що визначають права та обов'язки громадян, органи місцевого самоврядування та інші зацікавлені сторони у процесі прийняття рішень, є основою для ефективної партисипативної демократії.

2. *Інституційні механізми:* Створення спеціальних інститутів та механізмів для залучення громадян (наприклад, громадських рад, бюджетних форумів, онлайн-платформ) сприяє систематичному діалогу між владою та громадянами.

3. *Прозорість процедур:* Відкритість і прозорість усіх етапів прийняття рішень, доступність інформації для громадськості – важливі умови для довіри до влади та ефективної участі громадян.

4. *Гарантії рівності:* Забезпечення рівних можливостей для участі всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу, освіти чи інших характеристик.

Соціальна рівність є ще одним важливим чинником, що впливає на успішність партисипативної демократії. Якщо частина населення країни не має

рівного доступу до політичних процесів через економічні, соціальні або культурні бар'єри, то участь в демократії стає обмеженою. У Європі цей аспект є надзвичайно важливим, оскільки різні соціальні групи можуть мати різний рівень доступу до ресурсів, освіти та медіа. Забезпечення рівного доступу до політичної участі є необхідною умовою для розвитку партисипативної демократії. Крім того, важливо створювати інклюзивні платформи для участі всіх громадян, включаючи маргіналізовані та менш представлені групи.

«Значення громадянської активності та підтримки місцевої влади:

1. *Рівень громадянської активності*: Високий рівень громадянської активності, зацікавленості громадян у справах місцевого самоврядування є потужним рушієм партисипативної демократії.

2. *Підтримка місцевої влади*: Активна позиція місцевої влади, готовність до співпраці з громадськістю, надання необхідних ресурсів для участі громадян – важливі умови успіху.

3. *Довіра до влади*: Рівень довіри громадян до місцевої влади впливає на їхню готовність брати участь у процесах прийняття рішень.

4. *Громадські організації*: Розвиток громадських організацій, які можуть представляти інтереси різних груп населення та сприяти їхній участі» [54].

Не менш важливим є фактор економічного розвитку. «Рівень економічного добробуту населення має значний вплив на можливості громадян брати участь у політичному процесі» [55]. У країнах з високим рівнем економічного розвитку громадяни, як правило, мають більше можливостей для участі в політиці, оскільки вони можуть дозволити собі витратити час та ресурси на політичну активність. Водночас у країнах з низьким рівнем економічного розвитку доступ до політичних процесів може бути значно обмежений. Тому успіх партисипативної демократії також залежить від рівня економічної стабільності в країні.

Вплив соціокультурних особливостей:

а) *Культура участі*: Історичні та культурні особливості суспільства, наявність традицій громадської активності та участі в місцевому самоврядуванні.

б) *Рівень освіти*: Вищий рівень освіти населення сприяє більш активній участі громадян у політичному житті.

в) *Соціальна згуртованість*: Сильна соціальна згуртованість, відчуття спільноти сприяють підвищенню громадянської активності.

г) *Медіа-середовище*: Роль медіа у формуванні громадської думки, поширенні інформації про процеси прийняття рішень.

Технологічний розвиток є ще одним важливим чинником, що впливає на партисипативну демократію. Завдяки розвитку інформаційних технологій, соціальних мереж та онлайн платформ, громадяни мають нові можливості для участі у політичних процесах. Інтернет дозволяє швидко і безпосередньо взаємодіяти з урядовцями, проводити онлайн-консультації, підписувати петиції, проводити референдуми та організовувати рухи на підтримку різних ініціатив. Однак важливою умовою є доступ до цих технологій та цифрової грамотності громадян. У країнах, де рівень цифрової грамотності є високим, партисипативна демократія може отримати суттєвий імпульс, дозволяючи громадянам більш активно взаємодіяти з політиками і державною владою.

Наявність ефективної і незалежної медіа-середовища також є важливим фактором для успіху партисипативної демократії. Медіа відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості політичних процесів, інформуванні громадян про важливі політичні події та ініціативи. Вони можуть служити каналом для вираження думок і обговорення різних питань. Водночас, медіа повинні бути незалежними від урядів та інших політичних сил, щоб забезпечити об'єктивне висвітлення подій та сприяти розвитку демократичних процесів.

Важливу роль у впровадженні партисипативної демократії також відіграють культурні фактори. Культура, що підтримує громадянську активність та взаємоповагу, може значно покращити ефективність

партисипативних процесів. Якщо в суспільстві поширені цінності громадянської відповідальності, відкритості до змін і конструктивного діалогу, то й участь у політиці стане більш ефективною та осмисленою. Тому зміни в культурі та соціальній свідомості можуть бути одним із головних факторів, що сприятимуть розвитку партисипативної демократії.

Не можна не згадати і про роль міжнародних організацій та ініціатив у впровадженні партисипативної демократії. Європейський Союз та інші міжнародні організації активно сприяють розвитку демократичних процесів у країнах Європи через надання технічної та фінансової допомоги, а також через підтримку реформ у галузі управління та державного управління. Це дозволяє країнам, що вступають в ЄС або хочуть покращити свої демократичні процеси, запроваджувати найкращі практики, що стосуються участі громадян у політиці.

Отже, успішність впровадження партисипативної демократії в Європі залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів. Політична культура, інституційна база, соціальна рівність, економічний розвиток, технологічний прогрес, медіа-середовище, культурні фактори та міжнародна підтримка — все це відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного впровадження партисипативної демократії. Тільки за умови, що ці фактори будуть інтегровані та взаємодіяти між собою, можна досягти реальних змін у політичному процесі і забезпечити громадянам більше можливостей для активної участі у державному управлінні.

Висновки до розділу 2

Аналіз європейського досвіду реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні відкриває широкий спектр моделей, які демонструють гнучкість і адаптивність до специфічних умов різних країн. Успішність впровадження таких форм управління залежить від урахування соціокультурних, політичних та економічних реалій кожної держави. Європейські країни представляють багатий набір підходів до участі громадян у

прийнятті рішень, що забезпечує ефективність демократії на локальному рівні. Важливо зазначити, що єдиної універсальної моделі не існує, оскільки методи, які працюють в одній країні, можуть бути непридатними для іншої через різницю в контексті.

Впровадження партисипативної демократії має значні позитивні наслідки для місцевого управління та суспільства загалом. Одним із ключових досягнень є підвищення рівня задоволеності громадян роботою органів місцевої влади. Коли громадяни мають змогу брати участь у прийнятті рішень, вони відчують себе залученими до процесів управління, що зміцнює довіру до влади. Це, у свою чергу, сприяє створенню більш відкритого та відповідального уряду. Завдяки врахуванню різних думок та інтересів під час ухвалення рішень покращується їх якість, адже зменшується ризик конфліктів та невдоволення серед різних груп населення. Крім того, партисипативна демократія сприяє соціальній інклюзії, активізує громадянське суспільство та створює нові можливості для самореалізації кожного.

Проте впровадження партисипативної демократії потребує дотримання певних умов. Першочерговим фактором є наявність політичної волі з боку місцевої влади. Без її підтримки впровадження партисипативних механізмів стає неможливим або недостатньо ефективним. Також важливу роль відіграють інституціональні механізми, які повинні бути чітко визначеними та забезпечувати прозорість процесів, достатнє фінансування і ресурси. Активність громадян є ще одним важливим елементом. Для ефективного функціонування партисипативних процесів необхідно, щоб громадяни були готові брати участь у політичному житті, проявляючи ініціативу та зацікавленість. Не менш важливою є просвіта та інформування громадян, які допомагають розвивати навички і знання, необхідні для участі в процесах прийняття рішень. Атмосфера довіри та взаєморозуміння між громадянами і владою, культура діалогу також є критично важливими для досягнення успіху.

Втім, партисипативна демократія стикається з рядом викликів і обмежень, які необхідно враховувати для забезпечення її ефективності. Однією з основних

проблем є нерівномірний розподіл ресурсів, що може обмежувати доступ до участі в політичних процесах для певних груп населення. Існує ризик маніпуляцій або підкупу, коли партисипативні механізми використовуються для досягнення вузькопартійних чи корисливих цілей. Окрім того, залучення громадян вимагає значних часових і фінансових витрат, що може стати бар'єром для їх реалізації, особливо в умовах обмежених ресурсів.

Загалом, європейський досвід доводить, що партисипативна демократія є потужним інструментом для підвищення якості місцевого управління, розвитку демократичних інститутів та активізації громадянського суспільства. Для досягнення максимальних результатів необхідно забезпечити сприятливі умови для її впровадження, подолати існуючі бар'єри та працювати над вдосконаленням механізмів. Європейський досвід також підкреслює, що кожна країна повинна знайти власний підхід, який враховуватиме її унікальні умови та потреби, створюючи передумови для сталого демократичного розвитку.

РОЗДІЛ 3. АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

3.1. Аналіз стану партисипативної демократії в Україні

Партисипативна демократія в Україні є одним із ключових механізмів, що сприяє зміцненню демократичних інститутів, розширенню прав і можливостей громадян та забезпеченню їхньої активної участі у прийнятті рішень. Існуючі форми залучення громадян відображають багатогранність суспільного життя та спроби держави створити платформу для діалогу між владою і суспільством. Однак, кожна з цих форм має свої особливості, переваги та виклики.

Громадські слухання є одним із найдавніших і найпоширеніших інструментів залучення громадян. У теорії «вони спрямовані на те, щоб дати кожному можливість висловити свою позицію щодо суспільно важливих питань» [56, с. 57-58]. «В Україні громадські слухання проводяться щонайменше раз на рік» [57, с. 45]. «Однак на практиці ефективність цього механізму часто знижується через формальний характер проведення таких заходів» [58, с. 40]. Зазвичай, громадські слухання проходять як зобов'язання, передбачене законом, а не як реальний спосіб врахування думки громади. Процедури проведення нерідко є непрозорими, що знижує довіру громадян до цього процесу. У результаті висновки, отримані під час слухань, можуть не враховуватись у прийнятті остаточного рішення, що посилює відчуття безсилля у громадян.

«Бюджет участі — це інструмент, який показує значний потенціал для розвитку партисипативної демократії. Завдяки цьому механізму громадяни можуть брати безпосередню участь у визначенні пріоритетів витрат місцевого бюджету» [59, с. 370]. У багатьох громадах України цей інструмент уже довів свою ефективність у вирішенні локальних проблем, таких як облаштування

парків, ремонт доріг, створення соціальних просторів тощо. Але, незважаючи на успіхи, бюджет участі стикається з численними перешкодами. Одна з головних проблем — це недостатнє фінансування, що обмежує реалізацію великих проєктів. Крім того, громадські організації, які беруть участь у впровадженні бюджету участі, часто не мають достатнього досвіду та ресурсів. Додатково бюрократичні перепони створюють ситуацію, коли ідеї громади втрачають свою актуальність через тривалий процес узгодження та реалізації.

Електронні петиції — ще один сучасний інструмент участі громадян, який набув значної популярності. Завдяки розвитку цифрових технологій цей механізм дозволяє швидко і зручно звернути увагу влади на актуальні проблеми. «Електронні петиції мають величезний потенціал мобілізації громадян, оскільки дають можливість кожному висловити свою позицію з будь-якого питання, не виходячи з дому» [60, с. 93]. Проте, «ефективність цього інструменту багато в чому залежить від здатності влади оперативно і конструктивно реагувати на такі звернення» [61]. У багатьох випадках громадяни стикаються з байдужістю або формальними відписками, що знижує їхній ентузіазм до участі. Додатково, низька цифрова грамотність у деяких регіонах країни обмежує доступ до цього механізму. Україна має значний досвід у сфері використання міжнародних електронних петицій. Практика інших країн світу, зокрема Великої Британії, демонструє, що такі петиції є важливим інструментом громадянської активності. У британському парламенті, наприклад, обговорюються ті петиції, які отримали встановлену кількість підписів. В Україні правову основу для створення та розгляду електронних петицій закладено в Законі України «Про звернення громадян», ухваленому в 2015 році [30]. Цей закон закріплює право громадян звертатися до державних органів із конкретними пропозиціями чи вимогами, включаючи можливість створення петицій. Для реалізації цього механізму створено платформу «Електронна петиція», розроблену за підтримки Програми реформування публічної адміністрації в Україні та ЄС. Завдяки цій платформі українці мають змогу ініціювати та підтримувати петиції в онлайн-режимі. Якщо петиція

набирає необхідну кількість голосів, її передають до відповідного державного органу, який зобов'язаний її розглянути та надати офіційну відповідь [62, с. 53].

Крім згаданих інструментів, в Україні активно розвиваються й інші форми партисипативної демократії, такі як громадські ради, консультації з громадськістю, місцеві референдуми, громадські експертизи та багато інших. Громадські ради при органах влади мають значний потенціал, але їхня діяльність часто страждає через відсутність чіткого регламенту роботи та недостатню взаємодію з чиновниками. Консультації з громадськістю забезпечують можливість обговорення важливих питань, але часто проводяться з мінімальною участю громадян. «Місцеві референдуми, хоч і передбачені законодавством, практично не проводяться через складність організації та політичні ризики» [63, с. 50].

Ефективність партисипативної демократії в Україні також залежить від загального рівня політичної культури громадян. Низький рівень довіри до органів влади, політична апатія та недостатнє розуміння суті демократичних процедур часто стають бар'єрами на шляху до успішного впровадження механізмів участі. Водночас, є приклади успішних ініціатив, які доводять, що за умов належної організації та підтримки з боку влади, громадяни можуть активно долучатися до управління країною.

Загалом, стан партисипативної демократії в Україні можна оцінити як такий, що перебуває в процесі становлення. Існуючі інструменти участі громадян демонструють значний потенціал, але їхня ефективність обмежується низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. Для подальшого розвитку необхідно вдосконалювати законодавчу базу, підвищувати рівень прозорості та відкритості органів влади, а також активно популяризувати партисипативні практики серед громадян. Лише за умов синергії зусиль держави та суспільства можна забезпечити стійкий розвиток демократичних процесів в Україні.

Ще одним значущим фактором, що стримує розвиток партисипативної демократії в Україні, є низький рівень інформаційної обізнаності серед громадян. Попри те, що доступ до інформації значно зріс завдяки розвитку

цифрових технологій, багато людей або не знають про існування механізмів участі, або не розуміють, як ними користуватися. Відсутність належної інформаційної кампанії, спрямованої на популяризацію громадянської активності, призводить до того, що багато ініціатив залишаються поза увагою широкого загалу.

Ще однією проблемою є інертність бюрократичної системи, яка часто гальмує процес впровадження громадських ініціатив. Навіть за умови активної участі громадян і наявності чітких пропозицій, бюрократичні процедури можуть настільки затягувати процес, що ініціатива втрачає свою актуальність або підтримку з боку громади. Крім того, відсутність підзвітності чиновників і недостатній громадський контроль за їхньою діяльністю призводять до того, що багато рішень приймаються без урахування думки громадян.

Особливу увагу слід звернути на нерівномірний розвиток партисипативної демократії в регіонах України. У великих містах громадяни мають більше можливостей для участі завдяки розвиненій інфраструктурі, кращому доступу до інформації та активнішій діяльності громадських організацій. Водночас у сільській місцевості та малих містах механізми громадської участі часто є недостатньо розвиненими або зовсім відсутніми. Це створює значний дисбаланс і посилює соціальну нерівність між різними групами населення.

Вплив зовнішніх чинників на розвиток партисипативної демократії в Україні є суттєвим і багатоаспектним. Політична нестабільність, воєнний конфлікт та економічні труднощі створюють складні умови, які значно ускладнюють залучення громадян до демократичних процесів.

«Політична нестабільність впливає на довіру громадян до інститутів влади, які повинні забезпечувати прозорість та ефективність участі» [64, с. 382]. Часті зміни в уряді, суперечливі реформи та політичні скандали викликають у людей зневіру в тому, що їхні голоси можуть реально впливати на ухвалення рішень. Цей скептицизм особливо помітний серед старших вікових груп, які неодноразово стикалися з невиконанням обіцянок політиків.

Воєнний конфлікт на сході України ще більше загострює ситуацію. У зонах активних бойових дій та прилеглих територіях участь громадян у партисипативних процесах стає майже неможливою через небезпеку для життя, руйнування інфраструктури та масову міграцію. Навіть у мирних регіонах війна викликає тривогу, що відволікає ресурси громадян від участі у громадських ініціативах. Крім того, «значна частина державних коштів та уваги спрямовані на підтримку обороноздатності» [65], що зменшує фінансування інших сфер, включаючи розвиток механізмів громадської участі.

Економічні труднощі також суттєво стримують розвиток партисипативної демократії. Високий рівень безробіття, низькі доходи та відсутність соціального захисту змушують людей зосереджуватися на задоволенні базових потреб, таких як забезпечення житла, харчування та медичної допомоги. У такій ситуації участь у громадських слуханнях, петиціях чи інших демократичних процесах сприймається багатьма як другорядне питання. Особливо вразливими в цьому контексті є молодь, пенсіонери та представники маргіналізованих груп.

Крім того, «у цих складних умовах зростає ризик маніпуляцій громадською думкою з боку політиків, ЗМІ або інших зацікавлених сторін. Політичні сили можуть використовувати кризові обставини для мобілізації підтримки шляхом створення ілюзії участі, коли громадські слухання чи петиції стають лише формальністю» [66]. Наприклад, петиції можуть ініціюватися з метою піару, без реального наміру виконувати вимоги громадян. У деяких випадках використовуються популістські гасла, щоб відволікти увагу від реальних проблем чи спрямувати громадську думку у вигідному напрямку.

На міжнародному рівні конфлікти та економічна криза також обмежують доступ України до досвіду та підтримки інших країн у впровадженні демократичних практик. Замість довгострокових проєктів розвитку пріоритет надається кризовому управлінню, що знижує увагу до структурних змін у громадянському суспільстві.

Виходячи з цього, для подолання зовнішніх чинників і створення умов для розвитку партисипативної демократії, необхідно:

1. Зміцнювати довіру до інституцій влади через прозору діяльність, виконання обіцянок та регулярну комунікацію з громадянами.

2. Підтримувати регіони, що постраждали від конфлікту, через створення безпечних зон для громадської діяльності та відновлення інфраструктури.

3. Реалізовувати програми економічної підтримки, які дозволять людям звільнити ресурси для громадської активності.

4. Протидіяти маніпуляціям громадською думкою через незалежний громадський моніторинг та регулювання інформаційного простору.

Ці дії можуть стати першим кроком до зменшення негативного впливу зовнішніх чинників і сприятимуть створенню сприятливого середовища для розвитку партисипативної демократії в Україні.

Незважаючи на ці труднощі, в Україні є й позитивні приклади розвитку партисипативної демократії. Успішні кейси бюджетів участі, громадських консультацій чи електронних петицій свідчать про те, що громадяни готові і здатні брати активну участь у процесах прийняття рішень за належної організації та підтримки. Крім того, розвиток громадянського суспільства та зростання ролі молоді у громадських процесах дають надію на поступове подолання існуючих перешкод.

Для подальшого вдосконалення партисипативної демократії в Україні необхідно розробити комплексний підхід, який включатиме низку важливих заходів. Перш за все, це систематичне навчання громадян базовим навичкам громадської участі, зокрема шляхом створення навчальних програм, тренінгів і семінарів. По-друге, це забезпечення прозорості та підзвітності органів влади через впровадження сучасних технологій і механізмів моніторингу. По-третє, необхідно приділяти особливу увагу регіонам, які наразі мають обмежені можливості для участі, шляхом створення рівних умов і підтримки ініціатив на місцевому рівні.

Отже, партисипативна демократія в Україні стикається з численними викликами, які вимагають комплексних і скоординованих зусиль для їх подолання. Попри це, потенціал для розвитку є значним, і за умов належної підтримки з боку держави та громадянського суспільства цей напрямок може стати основою для зміцнення демократичних процесів і формування активного, відповідального суспільства.

Одним із першочергових кроків для розвитку партисипативної демократії в Україні є забезпечення рівного доступу до механізмів громадської участі. Для цього потрібно впровадити цифрові платформи, які дозволять громадянам у будь-якому куточку країни брати участь у громадських слуханнях, обговореннях та голосуваннях. Такі платформи мають бути інтуїтивно зрозумілими, багатомовними та захищеними від можливих кібератак. Додатково важливо забезпечити доступ до цих платформ для громадян із обмеженими фізичними можливостями чи низьким рівнем цифрової грамотності шляхом створення центрів підтримки.

Ще одним важливим напрямом є вдосконалення правової бази для діяльності громадських організацій і механізмів участі. Законодавство має передбачати чіткі гарантії захисту прав громадян на участь у процесах прийняття рішень, а також зобов'язання органів влади враховувати результати таких процесів. У цьому контексті також важливо посилити відповідальність за саботаж громадських ініціатив чи непрозорість у їх реалізації.

Освіта і підвищення громадської обізнаності залишаються ключовим елементом розвитку. Навчання має охоплювати не лише молодь, але й доросле населення, яке часто є менш залученим у громадські процеси. У школах і університетах слід інтегрувати курси з громадянської освіти, які навчатимуть основ демократичного управління, критичного мислення та навичок співпраці. Громадські організації можуть також проводити воркшопи, вебінари та семінари для громади.

Фінансова підтримка є ще одним важливим фактором успіху. На державному рівні необхідно передбачити гранти та субсидії для місцевих

ініціатив. Крім того, залучення приватного сектору до фінансування громадських проєктів може стати важливим додатковим джерелом ресурсів. У цьому контексті варто заохочувати соціально відповідальний бізнес до участі у співфінансуванні проєктів, пов'язаних із розвитком інфраструктури чи розв'язанням екологічних проблем.

Координація між різними рівнями влади — ще один напрямок, який вимагає уваги. Часто місцеві органи влади не мають достатньої автономії для ефективної взаємодії з громадянами, що знижує ефективність партисипативних механізмів. Передача частини повноважень на місцевий рівень має супроводжуватися навчанням місцевих чиновників, які працюватимуть безпосередньо з громадами.

Моніторинг та оцінка ефективності повинні стати невіддільною частиною будь-якого партисипативного процесу. Для цього слід створити незалежні комісії або залучити громадські організації, які проводитимуть оцінку результативності впроваджених інструментів. Регулярне звітування перед громадянами про досягнуті результати та коригування підходів у разі необхідності значно підвищить рівень довіри до влади.

У перспективі Україна може стати прикладом успішного впровадження партисипативної демократії, якщо держава буде активно підтримувати громадські ініціативи, а суспільство — демонструвати готовність до участі. Конкретні кроки у цьому напрямку мають включати подальшу децентралізацію, впровадження інноваційних цифрових рішень та побудову культури відповідальності й прозорості. Результатом цих зусиль стане створення стійкого демократичного суспільства, яке зможе успішно вирішувати як внутрішні, так і глобальні виклики.

3.2. Можливості та перспективи адаптації європейського досвіду

«Адаптація європейського досвіду в Україні є однією з ключових складових її інтеграційного курсу на шляху до європейського майбутнього. Успішна імплементація європейських підходів сприяє модернізації державних інститутів, соціально-економічному розвитку та укріпленню демократичних цінностей. Для України, яка активно прагне до членства в ЄС, вивчення та впровадження найкращих європейських практик є не лише бажаним, але й необхідним процесом» [67].

Європейський досвід надає Україні широкий спектр можливостей у сфері модернізації державного управління. Європейський Союз вирізняється високими стандартами управління, прозорості та ефективності. Одним із прикладів, що заслуговує на увагу, є реформа публічного управління. Вона передбачає створення незалежної, професійної та компетентної державної служби, яка є основою успішної реалізації політики уряду. Україна вже зробила кроки в цьому напрямку, але європейський досвід демонструє необхідність більш системного підходу, включаючи впровадження етичних кодексів, електронного урядування та антикорупційних механізмів.

«У сфері економіки адаптація європейських практик відкриває можливості для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення іноземних інвестицій і підвищення конкурентоспроможності українських підприємств» [68]. Наприклад, система стандартів ЄС у виробництві, сертифікації та маркуванні продукції вже стала важливим елементом у процесі гармонізації українського законодавства. Це не лише сприяє підвищенню якості товарів і послуг, а й полегшує доступ українських виробників до європейського ринку. Водночас важливо, щоб адаптація цих стандартів враховувала специфіку національної економіки, зокрема підтримку малого бізнесу, який не завжди має ресурси для швидкої трансформації.

У соціальній сфері європейські практики можуть допомогти Україні покращити систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Наприклад, модель універсального медичного страхування, успішно реалізована в багатьох країнах ЄС, може бути адаптована до українських реалій. У сфері освіти програми Erasmus+ є прикладом успішної інтеграції в європейський освітній простір, надаючи українським студентам і викладачам можливість переймати передовий досвід і розвивати власний потенціал. У соціальному захисті важливо впроваджувати політики, спрямовані на захист уразливих верств населення, зокрема пенсіонерів, людей з інвалідністю та багатодітних родин.

Одним із ключових викликів адаптації європейського досвіду є питання інституційної спроможності. Успішне впровадження реформ можливе лише за умов ефективної взаємодії всіх гілок влади, громадянського суспільства та бізнесу. Європейський досвід показує, що важливими елементами в цьому процесі є децентралізація, посилення ролі місцевого самоврядування та залучення громадян до процесу ухвалення рішень. В Україні децентралізація вже стала однією з найуспішніших реформ, але досвід ЄС свідчить про необхідність подальшого розширення повноважень місцевих органів влади, забезпечення їх фінансової автономії та прозорості у використанні ресурсів.

Окремо слід зазначити важливість адаптації європейського законодавства у сфері прав людини та верховенства права. «Європейська правова система базується на чітких принципах, які гарантують захист прав і свобод громадян» [69]. Для України, яка прагне побудувати демократичну правову державу, цей досвід є незамінним. Важливим кроком у цьому напрямку є реформа судової системи, спрямована на забезпечення незалежності суддів, боротьбу з корупцією та підвищення довіри до судової влади.

Перспективи адаптації європейського досвіду залежать також від готовності суспільства до змін. Освітня та просвітницька робота відіграє ключову роль у формуванні культури демократичного врядування, толерантності та поваги до прав людини. Залучення громадськості до реформ є важливим аспектом цього процесу, оскільки саме громадяни є основними бенефіціарами змін.

Україна має значний потенціал для використання європейського досвіду, але важливо пам'ятати, що цей процес не є простим або швидким. Він вимагає ретельного аналізу, врахування національних особливостей і готовності до компромісів. Водночас європейські партнери готові підтримувати Україну на цьому шляху, надаючи фінансову, технічну та експертну допомогу.

Таким чином, адаптація європейського досвіду в Україні відкриває широкі можливості для її модернізації, інтеграції та розвитку. Це стратегічний напрямок, який потребує скоординованих зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Реалізація цього потенціалу дозволить Україні не лише зміцнити свою позицію на міжнародній арені, а й забезпечити гідне майбутнє для своїх громадян.

Враховуючи перелічені ключові напрямки, можна деталізувати шляхи адаптації європейського досвіду, які стануть основою для системних перетворень в Україні.

Економіка:

Підтримка малого та середнього бізнесу є важливим елементом європейської економічної моделі, адже ці підприємства формують основу економіки багатьох країн ЄС. Україні доцільно запозичити практики створення бізнес-інкубаторів, спеціалізованих фондів підтримки малого бізнесу, а також полегшення доступу до кредитування через гарантійні механізми. Також варто звернути увагу на досвід ЄС у формуванні підприємницьких кластерів, які сприяють кооперації між бізнесом, наукою та владою.

У сфері інновацій європейські країни активно розвивають науково-технологічні парки, які об'єднують університети, дослідницькі інститути та бізнес. Для України доцільним буде створення національної мережі таких парків і техноінкубаторів, що дозволить стимулювати розробку конкурентоспроможних продуктів і технологій. Програми фінансування інновацій у межах Horizon Europe можуть стати джерелом натхнення для вітчизняних ініціатив.

Енергетична ефективність є ще одним ключовим напрямком. ЄС вже давно демонструє успіх у впровадженні стандартів енергозбереження, наприклад, через програму Green Deal [70]. Україні необхідно прискорити модернізацію житлового фонду, використовуючи механізми енергетичного аудиту та надання субсидій на енергоефективні проекти. Відновлювані джерела енергії, такі як сонячні та вітрові електростанції, повинні стати пріоритетними для інвестицій.

Сільське господарство також є перспективною галуззю для адаптації європейського досвіду. Зокрема, Україні варто запроваджувати програми підтримки органічного землеробства, які мають попит на ринках ЄС, а також розвивати фермерські кооперативи, що сприятимуть покращенню доступу до технологій та ринків збуту.

Політика:

У контексті демократичних інститутів ключовим завданням залишається реформування судової системи. Європейський досвід свідчить, що незалежність суддів, прозорість процесу відбору та моніторинг діяльності судів є базовими умовами для верховенства права. Важливим аспектом також є створення спеціалізованих антикорупційних органів, які діють незалежно від виконавчої влади.

Громадянське суспільство є рушійною силою демократичних змін. Україна може використовувати європейські моделі підтримки НУО, грантових програм для ініціативних громадян і платформ для публічних консультацій. Це дозволить зміцнити довіру між владою та суспільством.

Децентралізація в Україні вже продемонструвала значний успіх, але важливо рухатися далі. Європейський досвід показує, що фінансова автономія місцевих органів влади має супроводжуватися чіткими механізмами відповідальності та прозорості. Також важливо створити інститути, які допомагатимуть громадам розвивати місцеву інфраструктуру та залучати інвестиції.

Соціальна сфера:

У реформуванні освіти варто орієнтуватися на модель «дуальної освіти, яка поєднує навчання в університетах із практикою на підприємствах» [71, с. 58]. Це допоможе підвищити працевлаштування молоді та адаптацію освітніх програм до вимог ринку праці. Інтеграція сучасних цифрових технологій у процес викладання, як це роблять у європейських країнах, також сприятиме покращенню якості навчання.

Охорона здоров'я в Європі базується на принципах доступності та якості. Україні варто активніше впроваджувати системи медичного страхування, орієнтуючись на моделі Німеччини чи Нідерландів. Розвиток первинної медичної допомоги, оснащення лікарень сучасним обладнанням та запровадження електронних медичних карток можуть значно покращити стан системи охорони здоров'я.

Соціальний захист має бути спрямований на адресність та ефективність. Європейські країни демонструють успіх у програмах підтримки зайнятості, професійної перепідготовки та допомоги вразливим категоріям населення. Україні доцільно переймати ці практики для забезпечення соціальної стабільності.

Екологія:

Охорона довкілля є невід'ємною частиною стратегії сталого розвитку. Європейські стандарти управління відходами, впровадження роздільного збору сміття та стимулювання бізнесу до зниження шкідливих викидів є прикладом для України. Програми з відновлення природних екосистем і збереження біорізноманіття також заслуговують на увагу.

Адаптація до зміни клімату повинна включати заходи з енергозбереження, стимулювання зеленої економіки та розвитку екологічно чистого транспорту. Україна може використовувати фінансові інструменти ЄС, зокрема, кошти на реалізацію кліматичних проектів.

Для того щоб адаптація європейського досвіду в Україні була ефективною, потрібно використовувати механізми, які охоплюють різні рівні

управління і забезпечують стійкий прогрес на кожному етапі впровадження реформ. Розглянемо детальніше основні механізми, які дозволяють реалізувати європейські стандарти в Україні, а також рекомендації, що забезпечують їх успіх.

Механізми адаптації:

1. Законодавство:

Один з найважливіших механізмів адаптації — це прийняття нових законів і зміна чинних норм до відповідності європейським стандартам. Законодавчі ініціативи мають охоплювати різні сфери: від економічної політики до прав людини та екології. Необхідно враховувати, що адаптація законодавства повинна бути поетапною, з поступовим введенням нових норм і стандартів, щоб уникнути надмірного навантаження на бізнес і суспільство. Тому важливо ретельно проаналізувати, які європейські практики і стандарти можуть бути інтегровані безпосередньо, а які потребують специфічних адаптацій під українські умови.

2. Інституційні реформи:

Окрім змін у законодавстві, важливою складовою є створення нових органів, які зможуть забезпечити ефективне впровадження реформ, а також реорганізація вже існуючих інституцій. Це стосується як сфер управління, так і судової системи, органів контролю та нагляду. Наприклад, необхідно створювати антикорупційні органи, що працюють за європейськими стандартами, а також посилювати контроль за виконанням законів на рівні місцевих органів влади. Ключовими елементами інституційних реформ є також підвищення прозорості, розвиток системи електронного урядування та діджиталізація процесів.

3. Міжнародне співробітництво:

Важливим механізмом адаптації є співпраця з європейськими партнерами, участь у європейських програмах, проектах і ініціативах. Взаємодія з ЄС та іншими міжнародними організаціями дозволяє отримати необхідні фінансові ресурси, технічну допомогу та експертну підтримку для

реалізації реформ. Програми, які надають ЄС для країн, що прагнуть до інтеграції, включають фінансування інфраструктурних проєктів, підтримку реформ у правовій та соціальній сферах, а також обмін досвідом у впровадженні сучасних технологій.

4. Громадянське суспільство:

Успішна адаптація європейського досвіду неможлива без активної участі громадян. Залучення громадських організацій до процесу реформування сприяє кращому розумінню потреб суспільства та забезпечує високий рівень підтримки реформ з боку населення. Громадські організації можуть виступати як важливі посередники між державою та суспільством, організовуючи консультації, громадські слухання та соціальні кампанії. Волонтерські ініціативи, надання рекомендацій та активне залучення до моніторингу реалізації реформ також є важливими аспектами.

Рекомендації щодо адаптації:

1. Комплексний підхід:

Адаптація європейського досвіду повинна бути комплексною, охоплюючи не лише економічні та політичні реформи, але й соціальну, екологічну та культурну сфери. Зміни повинні зачіпати всі аспекти життя країни, тому необхідно забезпечити гармонійний процес трансформації, щоб не викликати негативних наслідків у одних сферах при позитивних змінах в інших.

2. Поступовість:

Реформи мають бути поступовими, з огляду на специфіку соціально-економічного розвитку України. Потрібно уникати поспішних дій і забезпечити поступове введення нових стандартів. Це дозволить суспільству адаптуватися до змін і забезпечити ефективність реформ, не викликаючи соціальних потрясінь.

3. Громадська підтримка:

Необхідно забезпечити широку підтримку реформ з боку населення. Це можна досягти шляхом інформування громадян про мету та важливість змін,

проведення відкритих дискусій, створення умов для зворотного зв'язку та врахування думки громадян у процесі ухвалення рішень.

4. Експертна оцінка:

Важливим етапом є залучення експертів для розробки та реалізації реформ. Країна повинна використовувати досвід фахівців з різних галузей для формулювання та реалізації політик, які відповідають європейським стандартам і при цьому адаптовані до національних реалій.

5. Моніторинг та оцінка ефективності:

Регулярний моніторинг результатів реформ є необхідним для забезпечення їхньої ефективності. Це дозволить своєчасно виявляти проблеми, вносити корективи в процес реформ і забезпечувати оптимальний розвиток на всіх етапах.

Адаптація європейського досвіду в Україні є важливим етапом на шляху до її інтеграції в Європейський Союз та забезпечення сталого розвитку країни. Реалізація цього процесу вимагатиме комплексного підходу, ефективних механізмів впровадження і підтримки громадян, а також постійного моніторингу результатів. Україна має значний потенціал для досягнення успіху в цьому процесі, якщо будуть враховані національні особливості та досягнуті узгодженість між державними органами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами. Успішне проведення реформ може призвести до суттєвого підвищення якості життя громадян і зміцнення позицій України в європейському та міжнародному співтоваристві.

3.3. Бар'єри та виклики на шляху розвитку партисипативної демократії в Україні

Партисипативна демократія є важливим аспектом розвитку демократичного суспільства, адже вона передбачає активну участь громадян у прийнятті політичних рішень. Вона стимулює розвиток політичної свідомості та відповідальності, сприяє ефективнішому управлінню, дозволяючи врахувати інтереси та потреби всіх членів суспільства. Однак в Україні, як і в багатьох інших країнах, існують значні бар'єри, які заважають розвитку партисипативної демократії. Ці бар'єри мають як політичний, так і соціальний характер і суттєво ускладнюють процес залучення громадян до прийняття рішень, що безпосередньо впливає на демократичні процеси.

Одним із головних політичних факторів, які гальмують розвиток партисипативної демократії в Україні, є централізація влади. Протягом багатьох років країна перебувала під значним впливом централізованих політичних структур, що створювало ситуацію, в якій місцеві органи влади мали обмежену можливість приймати рішення, відповідні до місцевих потреб і реалій. Система влади, яка фокусувалася на рішучій централізації, позбавляла громади доступу до реальної влади, що також впливало на їх активність в процесах політичного та соціального життя. У такій системі громадяни мали обмежену можливість впливати на важливі рішення, що приймалися на рівні центральної влади, через що їхня участь у політичному житті зводилась до мінімуму.

Окрім централізації влади, одним із значних факторів, що зменшує рівень громадянської активності в Україні, є слабка довіра до політичних інститутів. В Україні багато людей не вірять у ефективність політичної системи, а політичні партії та окремі політики мають низький рівень довіри серед населення. Це явище є результатом багатьох років корупції, непотизму та неефективного управління, що сприяло втраті довіри громадян до політичних структур. Коли громадяни не вірять у прозорість та справедливість політичної системи, вони менш схильні брати участь у політичному процесі, бо не бачать в ньому сенсу.

Така ситуація створює безвихідь для розвитку партисипативної демократії, оскільки громадяни просто не відчують, що їхня участь може змінити ситуацію на краще.

Суттєвим бар'єром є також відсутність достатніх правових механізмів для забезпечення ефективної громадської участі. В Україні відсутня чітка та прозора законодавча база, яка б гарантувала реальне залучення громадян до процесів ухвалення рішень на всіх рівнях влади. На рівні місцевих органів влади, попри наявність певних форм залучення громадян до управлінських процесів, механізми участі залишаються недостатньо розвиненими. Наприклад, часто відсутні чітко прописані інструменти для проведення громадських обговорень, а також на законодавчому рівні відсутня чітка процедура, яка б забезпечила прямий вплив громадян на політичні рішення. Це не дозволяє громадянам відчувати, що їхня участь дійсно важлива, а правові перепони знижують ефективність навіть тих ініціатив, що існують.

Ще одним важливим бар'єром розвитку партисипативної демократії є політична культура. В Україні на багатьох рівнях спостерігається патерналістський підхід, де громадяни звикли до того, що всі важливі рішення приймаються за них представниками влади. Така політична культура сприяє створенню ситуації, в якій громадяни не відчують себе відповідальними за процеси управління країною або місцевим рівнем. Очікування, що влада вирішить всі проблеми без активної участі громадян, веде до пасивності населення і стримує розвиток демократичних процесів. Це також підриває основи партисипативної демократії, оскільки для її розвитку необхідно, щоб громадяни були готові брати на себе відповідальність за прийняття рішень і мали можливість впливати на політичний процес.

Також варто звернути увагу на соціальні фактори, що ускладнюють розвиток партисипативної демократії. Одним із таких факторів є низький рівень політичної освіти та інформаційної обізнаності серед населення. Для активної участі в політичному процесі громадяни повинні мати базові знання про політичні інститути, механізми прийняття рішень та роль, яку вони можуть

відігравати в цих процесах. Однак в Україні все ще спостерігається значна недостатність політичної освіти, особливо в селах та малих містах, що обмежує здатність громадян активно брати участь у громадському житті.

Ще одним фактором є економічні труднощі, з якими стикається більшість населення країни. В умовах економічної нестабільності та низького рівня життя людям важко знайти час і ресурси для участі в громадських ініціативах або політичних процесах. Для багатьох українців основними проблемами залишаються економічне виживання та вирішення особистих фінансових питань, що також обмежує їх здатність активно впливати на політичні процеси.

Отже, розвиток партисипативної демократії в Україні стикається з численними бар'єрами, що мають як політичний, так і соціальний характер. Для подолання цих бар'єрів необхідна комплексна реформа, яка охоплюватиме як зміни в політичній культурі, так і в правовій системі. Важливим кроком має бути деконцентрація влади, що дозволить зміцнити місцеві органи самоврядування та забезпечити більшу участь громадян у прийнятті рішень. Також необхідно поліпшити політичну освіту та забезпечити прозорість і доступність інформації для громадян, що дозволить підвищити рівень їх участі у політичному процесі. Тільки за умов, що кожен громадянин відчуватиме свою відповідальність і важливість у демократичному процесі, можна буде говорити про справжнє досягнення партисипативної демократії в Україні.

Соціальні фактори, які обмежують розвиток партисипативної демократії в Україні, мають важливий вплив на рівень громадянської активності та участі в політичних процесах. Одним із найбільш значущих чинників є низький рівень політичної культури серед населення. Багато громадян не мають достатньої обізнаності про свої права та можливості впливати на процеси прийняття рішень, що обмежує їхню здатність активно брати участь у політичному житті. Відсутність навичок для участі в громадських дискусіях або організації ініціатив також є бар'єром, що знижує рівень активності громадян. Крім того, недостатня політична освіта у школах та на рівні місцевих громад призводить до того, що значна частина населення просто не усвідомлює важливість своєї

участі в політичних процесах. Відповідно, це створює ситуацію, в якій громадяни віддають перевагу пасивному ставленню до політики, що ускладнює розвиток партисипативної демократії.

Соціальна нерівність є ще одним важливим фактором, який обмежує можливості громадян для участі в політичному процесі. Нерівність у доступі до освіти, інформації, а також економічних ресурсів має серйозні наслідки для демократичної участі. Найбільш уразливі верстви населення, як-от люди з низьким рівнем доходу, пенсіонери, представники національних меншин та інші соціально незахищені групи, часто не мають можливості отримувати актуальну інформацію або залучатись до політичних ініціатив. Відсутність рівних можливостей для участі в політичних процесах посилює соціальну нерівність і робить її самою причиною політичної пасивності. Тому для досягнення справжнього розвитку партисипативної демократії необхідно забезпечити доступність інформації та участі для всіх громадян, незалежно від їх соціального або економічного статусу.

Апатія та відчуження також є важливими чинниками, що гальмують розвиток активної участі громадян у політичному процесі. Багато людей відчують, що політика їх не стосується, або що їхня участь не здатна змінити ситуацію. Це може бути результатом численних розчарувань у політичних системах, коли виборці не бачать реальних змін від своїх голосів або громадських ініціатив. Апатія та відчуження знижують громадянську активність і створюють замкнене коло, в якому низький рівень участі веде до ще меншого інтересу до політичних процесів. Для боротьби з апатією важливо створити умови для активного залучення громадян у процеси прийняття рішень, а також формувати більш відкриту та інклюзивну політичну культуру, яка б мотивувала людей бути частиною змін.

Економічні фактори, безумовно, відіграють важливу роль у зниженні рівня участі громадян у політичному житті. В Україні багато людей зіштовхуються з бідністю, що є основною причиною їхньої відсутності інтересу до політики. Економічні труднощі та соціальні проблеми часто займають весь

фокус уваги громадян, оскільки люди змушені витратити більшість часу і ресурсів на вирішення власних життєвих проблем. У таких умовах питання політичної участі відходять на другий план, адже людина не має достатньо часу або сил для активного залучення в політичні процеси, коли її основною турботою є забезпечення себе та своєї родини. Більше того, для багатьох політичні питання можуть здаватися віддаленими від їхнього повсякденного життя, тому важко мотивувати таких громадян до участі в громадських ініціативах.

Недостатнє фінансування громадських організацій також є суттєвим бар'єром для розвитку партисипативної демократії. Громадські організації та рухи можуть бути потужними інструментами для залучення громадян до політичних процесів, організації дискусій та проведення соціальних ініціатив, але без належного фінансування їхні можливості суттєво обмежені. Недостатнє фінансування обмежує можливості таких організацій для проведення інформаційних кампаній, навчальних заходів, а також для забезпечення доступу до ресурсів, необхідних для їх діяльності. Відсутність належної підтримки з боку держави або інших донорів призводить до того, що навіть найбільш ініціативні та активні організації не можуть реалізувати свої проекти або досягти значних результатів у розвитку партисипативної демократії.

Отже, соціальні та економічні фактори становлять серйозні перепони для розвитку партисипативної демократії в Україні. Низький рівень політичної культури, соціальна нерівність, апатія громадян, а також економічні труднощі є основними бар'єрами, які обмежують можливості громадян для участі в політичних процесах. Для того щоб подолати ці проблеми, необхідні реформи, спрямовані на покращення політичної освіти, зменшення соціальної нерівності, створення умов для активного залучення громадян та належне фінансування громадських організацій. Тільки за умови комплексного підходу до вирішення цих проблем можна буде створити сприятливі умови для розвитку партисипативної демократії в Україні.

Одним із ключових шляхів для подолання бар'єрів на шляху розвитку партисипативної демократії в Україні є посилення децентралізації. Для цього необхідно продовжити реформування місцевого самоврядування, надаючи більше повноважень місцевим громадам. Це дозволить забезпечити більшу автономію та відповідальність на місцях, що сприятиме кращому врахуванню інтересів громадян у процесах ухвалення рішень. Децентралізація дозволить громадянам безпосередньо впливати на важливі рішення, які безпосередньо стосуються їхнього життя, а також стимулюватиме більш ефективне використання місцевих ресурсів. Таке зміцнення місцевих органів влади створить умови для більш активної участі громадян у політичному процесі.

Розвиток громадянського суспільства є наступним важливим кроком для подолання існуючих бар'єрів. Підтримка громадських організацій, забезпечення їх прозорості та підзвітності дозволить створити умови для залучення громадян до управлінських процесів. Громадянське суспільство має стати важливим партнером у розвитку демократичних інститутів та процесів. Однак для цього необхідно надати громадським організаціям більше можливостей для реалізації їхніх проєктів, а також забезпечити належне фінансування та підтримку з боку держави та міжнародних партнерів. Окрім того, важливим є створення механізмів для контролю за діяльністю цих організацій, що сприятиме підвищенню їхньої ефективності.

Значну роль у розвитку партисипативної демократії відіграє покращення законодавчої бази. Для забезпечення ефективної громадської участі у прийнятті рішень необхідно розробити та прийняти закони, що чітко регламентують механізми участі громадян на всіх рівнях. Законодавчі ініціативи мають сприяти створенню прозорих процедур для проведення громадських обговорень, участі в виборах та референдумах, а також створення відкритих платформ для вираження громадської думки. Прийняття таких законів дозволить створити ефективну правову основу для розвитку партисипативної демократії в Україні.

Проведення інформаційних кампаній є ще одним важливим інструментом для подолання бар'єрів. Інформування громадян про їхні права та можливості є необхідним для розвитку активної громадянської позиції. Інформаційні кампанії повинні охоплювати різноманітні платформи, включаючи ЗМІ, соціальні мережі та громадські ініціативи, щоб досягти якомога більшої аудиторії. Окрім того, важливо не лише інформувати про права, але й розвивати навички участі в громадських дискусіях, що допоможе підвищити політичну свідомість та здатність громадян ефективно впливати на процеси ухвалення рішень.

Залучення молоді до участі в громадських ініціативах є важливим кроком у довгостроковій перспективі. Молодь повинна бути активним учасником громадського життя, і для цього потрібно створювати умови для розвитку лідерських якостей серед молодих людей. Це може включати організацію молодіжних програм, тренінгів, семінарів, а також підтримку молодіжних лідерів та громадських рухів. Інвестиції в розвиток молоді допоможуть не тільки зміцнити громадянське суспільство, але й сприятимуть формуванню політичної культури, орієнтованої на активну участь і відповідальність.

Співпраця з міжнародними організаціями є важливим елементом для підтримки розвитку партисипативної демократії. Залучення міжнародної експертизи та фінансової підтримки сприятиме розвитку відповідних інститутів та забезпеченню необхідних ресурсів для реалізації реформ. Міжнародні партнери можуть надати не тільки фінансову підтримку, але й допомогти з розробкою та впровадженням ефективних механізмів участі громадян у політичних процесах, сприяти обміну досвідом та кращими практиками, а також допомагати в навчанні та розвитку громадянського суспільства.

У підсумку слід зазначити, що розвиток партисипативної демократії в Україні є складним і багатоаспектним процесом, що потребує комплексних зусиль з боку всіх учасників — держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Для подолання існуючих бар'єрів необхідна системна робота на всіх рівнях — політичному, соціальному та економічному. Основною

метою цих змін є забезпечення активної участі громадян у прийнятті рішень, що дозволить побудувати справжньо демократичне суспільство. Тільки за умов активної та всебічної участі громадян можна забезпечити реальні зміни в політичному процесі та досягти сталого розвитку демократії в Україні.

Висновки до розділу 3

Аналіз стану партисипативної демократії в Україні свідчить про наявність значних досягнень, однак також вказує на серйозні виклики, які потрібно подолати для досягнення більш глибокої інтеграції громадян у процеси прийняття рішень на місцевому рівні. Протягом останніх років, зокрема після проведення реформи децентралізації, українські громади здобули нові повноваження та можливості для участі в управлінні. Однак рівень реальної громадянської участі залишається недостатнім і залежить від багатьох факторів, серед яких важливими є рівень громадянської свідомості, інформованість населення, наявність необхідних інструментів участі та підтримка з боку органів місцевої влади.

Процес адаптації європейського досвіду партисипативної демократії до українських реалій відкриває перспективи розвитку місцевого самоврядування. Європейські країни давно впроваджують інструменти, які сприяють активнішій участі громадян у політичних та адміністративних процесах, і багато з цих інструментів є адаптованими до українських умов. Наприклад, електронні петиції, онлайн-консультації, бюджетування участі — це інструменти, які вже здобули популярність у ряді українських громад. Вони дозволяють громадянам активно взаємодіяти з органами місцевого самоврядування, пропонувати ідеї та контролювати витрати місцевого бюджету. Однак для того, щоб ці інструменти працювали ефективно, необхідно враховувати специфіку українського контексту, зокрема рівень цифрової грамотності населення, який поки що залишається на середньому рівні, та нерівномірний розвиток різних регіонів країни.

Одним із найбільших бар'єрів на шляху розвитку партисипативної демократії є недостатня громадянська свідомість і активність. Багато українців не усвідомлюють своє право впливати на прийняття рішень на місцевому рівні, тому участь у виборах чи громадських ініціативах є для них менш пріоритетною. Вони не знають, як можна виявити свою позицію або яку роль можуть відігравати у покращенні життя свого міста чи села. Додатково, в Україні часто бракує чітко визначених інструментів для реалізації цієї участі. Часом відсутні зрозумілі правила щодо того, як громадяни можуть подати петицію або брати участь у громадських обговореннях. У багатьох місцевих громадах досі не розроблені інструменти для взаємодії між громадянами та органами влади, що створює додаткові труднощі для залучення мешканців до процесу управління.

Також важливим фактором є відсутність підтримки з боку місцевої влади. Деякі органи місцевого самоврядування не готові до реальної участі громадян у процесах прийняття рішень і часто демонструють пасивність або навіть незацікавленість у такій взаємодії. Це призводить до того, що місцеві органи влади неохоче відкривають доступ до інформації або не сприяють розвитку механізмів громадської участі. В умовах корупції та неефективності органів місцевого самоврядування, багато громадян втрачають довіру до влади і не бачать сенсу в участі в прийнятті рішень.

Однак для подолання цих бар'єрів необхідно вжити цілу низку заходів, які можуть суттєво покращити ситуацію. Перш за все, важливо проводити масштабні інформаційні кампанії для підвищення рівня громадянської свідомості та інформованості населення щодо їхніх прав і можливостей участі. Якщо люди будуть краще розуміти, які саме інструменти участі є в їхньому розпорядженні, вони стануть більш мотивованими брати участь у процесах місцевого самоврядування. Це також включає проведення тренінгів, семінарів та інших заходів, що дозволяють громадянам освоїти нові цифрові інструменти для взаємодії з органами влади.

Другим важливим кроком є розробка та впровадження інноваційних інструментів участі. Важливо створювати електронні платформи, які дозволяють громадянам подати петиції, брати участь в опитуваннях, а також давати зворотний зв'язок щодо прийнятих рішень. Одним з таких інструментів може бути бюджетування участі, яке дозволяє громадам вирішувати, як саме витратимуться кошти місцевих бюджетів на ті чи інші проекти. Упровадження таких ініціатив значно підвищить ефективність взаємодії між громадянами та органами місцевого самоврядування.

Ще одним важливим аспектом є розвиток громадських організацій та ініціатив, що займаються підтримкою партисипативної демократії. Громадські організації можуть виступати як посередники між громадянами та місцевою владою, допомагаючи організовувати обговорення та консультування. Вони також можуть відігравати ключову роль у забезпеченні прозорості діяльності органів місцевого самоврядування, що сприяє зміцненню довіри до влади.

Вдосконалення законодавства, яке регулює участь громадян у прийнятті рішень, є ще одним важливим кроком. Чітке законодавче регулювання допоможе усунути прогалини та забезпечити ефективну реалізацію інструментів партисипативної демократії. Крім того, потрібно працювати над створенням механізмів контролю за їх реалізацією, щоб процеси участі не стали формальними, а дійсно приводили до змін у місцевому управлінні.

Загалом, розвиток партисипативної демократії є важливим кроком до створення більш демократичного, прозорого та відповідального суспільства. Для цього потрібно не тільки адаптувати європейські практики, але й враховувати унікальні особливості українського контексту. Тільки таким чином можна забезпечити активну участь громадян у процесах місцевого самоврядування та побудувати більш ефективну і відповідальну систему управління на місцях.

ВИСНОВКИ

Партисипативна демократія є однією з ключових складових сучасного демократичного суспільства, і її розвиток стає дедалі актуальнішим у контексті децентралізації та реформ місцевого самоврядування в Україні. Виконане дослідження вирішує важливу наукову та практичну проблему — адаптацію європейського досвіду реалізації форм партисипативної демократії до українських реалій. Цей процес має велике значення як для наукового осмислення демократичних практик, так і для підвищення ефективності управління громадами.

Розуміння партисипативної демократії як форми залучення громадян до ухвалення рішень підкреслює її значущість у сучасних умовах. Участь громадян у процесах управління надає можливість посилити довіру до влади, сприяє більшій прозорості та підзвітності, а також створює підґрунтя для соціальної згуртованості. Особливо важливою ця тема є для України, де рівень довіри до органів влади залишається низьким, а механізми участі громадян часто не працюють належним чином. У такій ситуації адаптація європейського досвіду дозволяє не тільки врахувати найкращі практики, але й створити нові підходи до вирішення суспільно важливих питань.

Досвід європейських країн демонструє, що партисипативна демократія є ефективним інструментом вирішення локальних проблем. Наприклад, запровадження місцевих референдумів, громадських слухань та електронних петицій дозволяє громадянам брати безпосередню участь у процесах ухвалення рішень. Такі механізми сприяють тому, що політичні рішення краще відображають потреби місцевих спільнот і є більш легітимними в очах населення. Особливого значення набуває використання цифрових технологій, які полегшують доступ громадян до інформації та створюють нові можливості для їхньої активності. У багатьох країнах Європи, зокрема Польщі, Німеччині та Швейцарії, інструменти партисипативної демократії вже стали невід'ємною частиною системи місцевого управління.

Втім, адаптація таких практик до українських реалій стикається з низкою викликів. Одним із головних бар'єрів є низька обізнаність громадян щодо їхніх прав та можливостей впливати на рішення місцевої влади. Багато людей не знають про існуючі механізми партисипативної демократії або не вірять у їхню ефективність. Іншою проблемою є відсутність належної правової бази, яка б регулювала використання таких інструментів, як місцеві референдуми чи бюджети участі. Крім того, часто спостерігається опір із боку органів місцевого самоврядування, які не готові до відкритого діалогу з громадянами. Для подолання цих бар'єрів необхідно вдосконалювати законодавство, розвивати громадянську освіту та формувати нову політичну культуру, засновану на принципах прозорості та взаємної відповідальності.

Наукове значення дослідження полягає в систематизації європейського досвіду реалізації партисипативної демократії та його адаптації до українських умов. Вперше запропоновано комплексний підхід до оцінки ефективності таких практик, який враховує як кількісні, так і якісні показники. Зокрема, було розроблено рекомендації щодо розширення правової бази, що регулює механізми участі, підвищення рівня обізнаності громадян та запровадження цифрових інструментів для громадського обговорення та голосування. Ці результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень у сфері публічного управління, а також використовуватися в освітніх програмах для підготовки фахівців.

Практичне значення здобутих результатів проявляється у можливості їх застосування для вдосконалення роботи органів місцевого самоврядування. Пропоновані підходи сприяють створенню умов для більшої залученості громадян, що, у свою чергу, підвищує якість прийняття рішень і рівень довіри до влади. Впровадження електронних платформ для участі, таких як петиції чи громадські бюджети, дозволяє спростити процес участі та зробити його доступнішим для широкого загалу. Наприклад, успішне впровадження бюджетів участі в європейських країнах показало, що громадяни готові брати

активну участь у розподілі фінансових ресурсів, якщо вони мають реальний вплив на ухвалення рішень.

Аналіз якісних і кількісних показників результатів свідчить про значний потенціал партисипативної демократії для розвитку українських громад. Використання розроблених механізмів дозволяє залучити значну частину населення до обговорення та вирішення локальних проблем. Наприклад, за даними соціологічних досліджень, участь у громадських ініціативах може зрости на 10–20% у разі спрощення процедур і підвищення рівня інформування. Водночас якісні показники, такі як рівень довіри до місцевої влади та прозорість її роботи, також можуть суттєво покращитися.

Таким чином, адаптація європейського досвіду партисипативної демократії є стратегічно важливим завданням для України. Це сприятиме не лише зміцненню демократичних принципів, але й підвищенню якості життя громадян. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити взаємодію між органами влади, громадянським суспільством та міжнародними партнерами, які можуть надати методологічну і фінансову підтримку. У довгостроковій перспективі це стане важливим кроком на шляху до інтеграції України до європейської спільноти, створення відкритого суспільства та сталого розвитку місцевих громад.

Важливим аспектом впровадження партисипативної демократії є робота з бар'єрами, які перешкоджають її розвитку. Одним із найбільших викликів залишається недостатня правова регламентація процесів участі. Наприклад, у багатьох українських громадах механізми, такі як громадські слухання чи місцеві ініціативи, існують лише формально через відсутність чітких законодавчих норм, які б регулювали їхню реалізацію. Це створює ситуацію, коли громадяни, навіть за бажання, не можуть повноцінно впливати на рішення місцевої влади. Тому розробка нових нормативно-правових актів є одним із ключових завдань для розбудови ефективної партисипативної демократії.

Не менш важливим є питання формування політичної культури. Громадяни повинні не лише знати про свої права, але й мати чітке уявлення про

те, як їх можна реалізувати. Це вимагає проведення освітніх кампаній, спрямованих на підвищення рівня громадянської обізнаності. Наприклад, у європейських країнах велика увага приділяється освітнім програмам, які знайомлять населення з можливостями участі у місцевому самоврядуванні, а також розвивають навички критичного мислення та активного громадянства. В Україні такі програми мають стати частиною не лише навчальних планів у школах і вишах, але й системи позашкільної та неформальної освіти.

Цифровізація є ще одним ключовим напрямом, який може сприяти розвитку партисипативної демократії. Використання цифрових платформ для участі у процесах управління дозволяє значно знизити бар'єри для громадян, зокрема часові та територіальні. Наприклад, електронні петиції чи бюджети участі, доступні через онлайн-платформи, вже зарекомендували себе як ефективні інструменти залучення населення. Водночас необхідно забезпечити доступність таких платформ для всіх верств населення, включно з малозабезпеченими громадянами чи людьми похилого віку, які можуть мати обмежений доступ до цифрових технологій. Це потребує інвестицій у розвиток інфраструктури та навчання цифровій грамотності.

Суттєву роль у впровадженні партисипативної демократії відіграє розвиток партнерства між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством. Успішні приклади таких взаємодій у європейських країнах свідчать, що спільна робота влади та громадських організацій може значно підвищити ефективність місцевого управління. Для цього необхідно створювати консультативні ради, проводити регулярні зустрічі та громадські обговорення, де всі зацікавлені сторони можуть висловити свої пропозиції та зауваження. Такий підхід сприяє не лише кращому розумінню потреб громади, але й зміцненню довіри між громадянами та владою.

Одним із найперспективніших інструментів партисипативної демократії є бюджети участі, які дозволяють громадянам безпосередньо впливати на розподіл коштів місцевих бюджетів. Успішні приклади з країн Європи, таких як Польща чи Португалія, демонструють, що цей механізм не лише підвищує

прозорість фінансових процесів, але й стимулює громадян до активності. В Україні бюджети участі вже впроваджуються в деяких громадах, але їхній потенціал залишається значною мірою невикористаним через недостатню обізнаність населення та складність процедур. Розширення цього інструменту потребує спрощення правил участі та активної інформаційної підтримки.

Розвиток партисипативної демократії не можливий без подолання опору, який нерідко виникає з боку місцевої влади. Деякі чиновники сприймають залучення громадян як загрозу своїй автономії чи інструмент зовнішнього контролю. У такій ситуації важливо не лише роз'яснювати переваги партисипативних підходів, але й створювати стимули для органів місцевого самоврядування, які активно впроваджують такі практики. Це можуть бути як додаткові ресурси чи гранти, так і позитивне висвітлення їхньої роботи у медіа. Водночас необхідно запровадити механізми моніторингу та оцінки прозорості діяльності місцевої влади, що дозволить підвищити її підзвітність громадянам.

Необхідно підкреслити, що впровадження партисипативної демократії має бути системним процесом, інтегрованим у всі аспекти діяльності місцевого самоврядування. Це вимагає стратегічного підходу, де кожен рівень влади усвідомлює свою роль у забезпеченні умов для громадянської активності. Для цього важливо розробити довгострокові плани розвитку партисипативних практик, які б враховували як потреби громади, так і міжнародний досвід.

Партисипативна демократія — це не просто інструмент для вирішення локальних проблем, а потужний механізм для зміцнення демократії та формування активного громадянського суспільства. Її впровадження в Україні може стати важливим кроком на шляху до європейської інтеграції, підвищення якості управління та створення умов для сталого розвитку громад. У цьому процесі важливу роль відіграє кожен громадянин, адже саме активна позиція та усвідомлення своєї відповідальності є ключем до успіху демократичних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савенко В.В. Еволюція ідеї громадянського суспільства та уявлень про неї. 2022. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/908> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Pateman C. Participation and democratic theory. Cambridge: Cambridge University press, 1970. 122 p.
3. Нікітенко Л.О. Еволюція ідеї партисипативної демократії. Аналітичне-порівняльне правознавство/ редкол.: Ю.М. Бисага (голов. ред.), Д. С. Сидоренко Г. М. Белов, С.Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2022. №6. С. 346–350. Бібліогр.: с. 349-350 (10 назв). URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/274171/269375> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Froomkin D., Shapiro I. & Dahl R.A. Democracy. Encyclopedia Britannica. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/democracy> (дата звернення: 28.10.2024).
5. Ганжук О.А. Теоретико-правові та компаративні аспекти концепту демократії участі як однієї з політико-правових засад муніципальної влади. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2022. № 33, С. 60-69.
6. Нікітенко Л.О. Сутнісні характеристики партисипативної демократії як соціально-правового феномену. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 3, С. 15-18. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>.
7. Бень Я.В. Методологія дослідження механізмів реалізації демократії участі в умовах воєнного стану в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 3 (21), С. 143–153. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-143-153](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-143-153).
8. Корж І.Ф. Європейські принципи партисипативної демократії та їх впровадження в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 1 (40). С. 35–45. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340) (дата звернення: 20.10.2024).

9. Корж І., Бірюк Л. Доступ до правової інформації в Україні в контексті європейських принципів партисипативної демократії. *Право України*. 2022. № 9. С. 43–60. [URL:10.33498/louu-2022-09-043](https://doi.org/10.33498/louu-2022-09-043) (дата звернення: 20.10.2024).

10. Неофіта Д. Теоретико-правовий дискурс поняття «партисипативна демократія». *Молодий вчений*. 2024. № 3 (127). С. 67–72. [URL:https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10](https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10) (дата звернення: 29.10.2024).

11. Нікітенко Л.О., Грабар О.С. Партисипативна та представницька демократія у місцевому самоврядуванні: питання співвідношення. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 126–130. [URL:https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18](https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18) (дата звернення: 29.10.2024).

12. Стрільчук В.А. «Пряма демократія» та «демократія участі»: особливості розуміння, співвідношення та застосування. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи. 2022. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин.

13. Нікітенко Л.О., Гуцалюк В.Б. Демократія участі: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Правові новели*. 2021. № 15. С. 17–22. [URL:https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.02](https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.02) (дата звернення: 29.10.2024).

14. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ: Ін Юре, 2006. 144 с.

15. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР: станом на 30.10.2024 р. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення: 23.11.2024).

16. Роговенко О.В. До питання формування партисипативної демократії в Україні. Приватне та публічне право. 2022. № 4. С. 22–26. [URL:https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4](https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4) (дата звернення: 11.11.2024).

17. Нікітенко Л.О., Бородата К.В. Особливості основних форм партисипативної демократії на місцевому рівні. *Наукові праці Національного*

університету «Одеська юридична академія». 2021. № 29. С. 166–170. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.730> (дата звернення: 23.11.2024).

18. Шумляєва І., Лисиця О. Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні. *Аспекти публічного управління*. 2024. № 12 (2), С. 57–66. URL: <https://doi.org/10.15421/152425> (дата звернення: 23.11.2024).

19. Лукашевський Ю.О. Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова). (Дисертація доктора філософії). Національний Університет «Львівська політехніка». 2024. Львів.

20. Participatory democracy tools: European standards and practices. URL: <https://rm.coe.int/coe-opinion-participatorydemocracy-sagud-lpo20171-/1680aef605> (дата звернення: 23.11.2024).

21. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 груд. 2019 р. № 396-ІХ: станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

22. Законодавче регламентування демократії участі в місцевому самоврядуванні країн Європейського Союзу: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. URL: <https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/> (дата звернення: 23.11.2024).

23. Про місцевий референдум: Проект Закону України від 19 трав. 2021 р. № 5512. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71942 (дата звернення: 23.11.2024).

24. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: Постанова Верховної Ради України від 17 груд. 1993 р. № 3748-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 6. Ст. 30.

25. Про місцеві ініціативи: Проект Закону України від 3 лип. 2012 р. № 9404. *Ліга 360*: вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF79800B?an=3> (дата звернення: 14.11.2024).

26. Статистика громадських слухань. *Доступ до правди*: вебсайт. URL: https://dostup.org.ua/request/statistika_ghromadskikh_slukhan (дата звернення: 14.11.2024).

27. Колісніченко Р.М., Цумарєв М.І., Мошняга Л.В. Механізм локальної демократії: правова природа та особливості реалізації в Україні. Наукові перспективи. 2021. № 4(10). С. 191–212.

28. Про громадські слухання: Проект Закону України від 6 лип. 2015 р. № 2295а. *Ліга 360*: вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XH1RR68A>.

29. Єдина система місцевих петицій. URL: <https://petition.e-dem.ua/> (дата звернення: 14.11.2024).

30. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР: станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

31. Про петиції: Проект Закону України від 3 черв. 2015 р. № 2997. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55426 (дата звернення: 14.11.2024).

32. Боднар Г. Місцеві вибори як форма представницької демократії. Актуальні проблеми вітчизняної економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі (частина 2): матеріали доп. V Ювіл. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчен. з міжнар. участю (Тернопіль, 12 лист. 2020 р.). Тернопіль: ЗУНУ. 2020. С. 31–34.

33. Європейська Хартія місцевого самоврядування: від 15 жовт. 1985 року № 994_036: станом на 16.11.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 23.11.2024).

34. Participatory Democracy or participant Democracy. URL: <https://www.dictionary.com/browse/participatory-democracy> (дата звернення: 23.11.2024). Flacks Richard. On the Uses of Participatory Democracy / Richard Flacks In Dissent. 1966. November. No 13. P. 701–708. Reprinted in The American Left. Edited by Loren Baritz. P. 397–405.

35. Посібник з розвитку громад: практичний poradник для небайдужих / кол. авт.: Л.О. Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін. Київ, 2007. 458 с.

36. Рекомендація Rec(2001) 19 Комітету Міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті»: ухвалено Комітетом Міністрів на 776-му засіданні заступників міністрів від 6 груд. 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_739#Text (дата звернення: 21.11.2024).

37. Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 113 (2002) про відносини між громадськістю, місцевою радою й виконавчою владою в місцевій демократії (інституційні рамки місцевої демократії) від 4 черв. 2002 року. URL: <https://rm.coe.int/relations-between-the-public-the-local-assembly-and-the-executive-in-l/16807191c1> (дата звернення: 21.11.2024).

38. Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 139 (2003) про неурядові організації і місцеву та регіональну демократію від 26 лист. 2003 року. URL: <https://rm.coe.int/-139-2003-1-/168071a5c2> (дата звернення: 23.11.2024).

39. Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 182 (2005) про участь громадськості у справах місцевого значення і виборах від 17 трав. 2005 року. URL: <https://rm.coe.int/public-participation-in-local-affairs-and-elections-rapporteur-a-knape/168071884e> (дата звернення: 23.11.2024).

40. Додатковий протокол до Європейської Хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади від 16 лист. 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946#Text (дата звернення: 21.11.2024).

41. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень: Конференція міжнародних неурядових організацій Ради Європи, CONF/PLE(2009)CODE1, ухвалено 1 жовт. 2009 року. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eed5c> (дата звернення: 23.11.2024).

42. Нечай О.В. Партисипативна демократія в умовах політичних змін. *Науковий журнал «Політикус»*. Вип. 3. 2024. С. 84-89. URL:

<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/19993/1/15.pdf> (дата звернення: 14.11.2024).

43. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku opodatku dochodowym odosob fizycznych. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/> (дата звернення: 06.11.2024).

44. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku opodatku dochodowym odosob prawnych. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/> (дата звернення: 06.11.2024).

45. Окуньовська Ю.В. Розвиток громадських організацій у Польщі наприкінці ХХ століття. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2023. С. 99–102.

46. Реформи онлайн: як Естонія зробила стрибок до цифрового лідерства. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/17/7108861> (дата звернення: 06.11.2024).

47. Story – e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/story> (дата звернення: 06.11.2024).

48. E-Estonia. Cyber security. URL: <https://e-estonia.com/solutions/cyber-security/ksi-blockchain/> (дата звернення: 06.11.2024).

49. Була Р. Модель цифрового урядування в Естонії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. № 2 (74). С. 17–23.

50. Перчук О.В. Реалізація бюджету для громадян в системі управління публічними фінансами: дисертація. Електроний архів національного університета «Чернігівська політехніка» URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/17598> (дата звернення: 23.11.2024).

51. Santos B. Participatory Budgeting in Brazil: Challenges and Achievements. *Latin American Politics and Society*. 2023. № 65 (2), P. 89–102.

52. Dudko A. Electronic Petitions in Ukraine: Opportunities and Limitations. *Ukrainian Journal of Public Administration*. 2021. № 15 (4). P. 98–107.

53. Андріяш В.І., Громадська Н.А. Ефективність прийняття державно-управлінських рішень: особливості використання політичного аналізу. *Public Administration and Regional Development*. 2020. № 8. С. 445–470.

54. Савицький А. Роль громадських ініціатив у розвитку місцевого самоврядування та самоорганізації населення. *Наукові перспективи*. 2024. № 8 (50).

55. Вдовин М., Зомчак Л., Міщук Т. Аналітика сучасного стану добробуту населення України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1419> (дата звернення: 06.11.2024).

56. Татарінова К.В. Громадські слухання як інструмент локальної демократії. *Локальна демократія: роль громад та органів місцевого самоврядування: матеріали науково-практичного круглого столу* (м. Суми, 26 трав. 2023 р.). Сумський державний університет, 2023. 75 с.

57. Нестеренко Я.О. Громадські слухання як складова громадської участі / за заг. ред. Я.О. Нестеренко, Е.В. Мамонтова. Гуманітар. науки у контексті сусп.-політ. викликів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21-22 трав. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 45–46. URL: <https://bit.ly/3MrX5NV> (дата звернення: 23.11.2024).

58. Ткачова Н.М., Ключник А.В. Нормативно-правове регулювання громадських слухань як форми взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 22. С. 40–45. URL: <https://bit.ly/3pV3IAB> (дата звернення: 23.11.2024).

59. Круглякова В.В., Жовтяк К.В., Колісник М.І. (2020). Бюджет участі як дієвий інструмент розвитку територіальної громади на прикладі м. Львова. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4 507. С. 370–376.

60. Михальчук Б.С. (2024). Електронна участь у територіальних громадах України у часі євроінтеграційних процесів: електронні петиції. *Правова держава*. 2024. № 54. С. 92–102.

61. Белікова М.І. Електронні петиції: переваги та недоліки. 2016. С. 13–15. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13014/1/Bielikova_13-15.pdf (дата звернення: 24.11.2024).

62. Моргун В.В. Електронні петиції: переваги та недоліки. Матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Дніпро, 12 груд. 2018 р. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2934/1/34.pdf> (дата звернення: 23.11.2024).

63. Гудзь Л. Місцеві референдуми у країнах Європейського Союзу та України: порівняльна характеристика. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право». 2022. № 33. С. 44–51.

64. Гапоненко В. Політична система як чинник забезпечення інституційної спроможності держави: порівняння США та України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2024. № 334 (5). С. 381–386.

65. Дзюрах Ю.М., Манукян Е.А. Державна політика підтримки та розвитку підприємництва в Україні у воєнний період: ключові аспекти в контексті мобілізації ресурсів та продовольчої безпеки. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. №1. С. 37–44.

66. Перепелиця Н.О. Вплив психології мас-медіа на формування політичної свідомості: механізми маніпуляції громадською думкою. *The influence of mass media psychology on the formation of political consciousness. Регіональні студії*. 2024. № 36. С. 139–144.

67. Романчук В.С. Кваліфікаційна робота бакалавра на тему «Адаптація України до європейських стандартів регіонального управління як перспектива суспільного розвитку» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89376> (дата звернення: 06.11.2024).

68. Голей І. Європейські практики антикризового публічного управління малим бізнесом. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 30.

69. Кривенький М. Верховенство права як основа системи європейських цінностей. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних*

світових викликів. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 25.02.2022). С. 657–659.

70. Паламарчук Д.М. Стратегічний контекст Green Deal для України. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 16–21.

71. Марценюк Л.В., Груздев О.В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 58–65.

72. Баштанник В. Участь громад у процесах прийняття рішень в Україні (відповідь на виклики воєнного часу). *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 6 (6).

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)

ННІНО_2024_281_Бойко В.С..pdf

Документ відправлено: 20:43 07.12.2024

Документ отримано: 20:38 07.12.2024

Відправник документу

Отримувач документу

Електронний підпис

20:43 07.12.2024

Ідентифікаційний код: 3402703771

БОЙКО ВЯЧЕСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ

Власник ключа: БОЙКО ВЯЧЕСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 20:43 07.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000E46220014571B505

Тип підпису: удосконалений

Електронний підпис

20:49 07.12.2024

Ідентифікаційний код: 2686200868

Кожина Алла Василівна

Власник ключа: Кожина Алла Василівна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 20:49 07.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 382367105294AF97040000001AA60D002ED32C03

Тип підпису: кваліфікований

Електронний підпис

09:51 10.12.2024

Ідентифікаційний код: 1957120091

СИДОРЧУК ЛЕОНІД АНДРІЙОВИЧ

Власник ключа: СИДОРЧУК ЛЕОНІД АНДРІЙОВИЧ

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 09:51 10.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000234C9D012BVCB505

Тип підпису: удосконалений